

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління»
Кафедра публічного управління та державної служби

Кваліфікаційна робота магістра
на тему
ЗАХИСТ ПРАВ ЖІНОК В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ В УКРАЇНІ

Виконала студентка 2 курсу,
групи ЗПУА-24-1
Спеціальність 281 «Публічне
управління та адміністрування»
Освітньо-професійної програми
«Публічне управління та
адміністрування»

_____ Світлана МАХОРИНА

Науковий керівник роботи:
кандидат наук з державного
управління, доцент

_____ Катерина ДУБОВИК

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ УМОВНИХ ПОЗНАК, ОДИНИЦЬ І ТЕРМІНІВ.3	
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	9
1.1. Ключові етапи та загальні тенденції становлення інституту прав людини.....	9
1.2. Міжнародно-правове забезпечення захисту прав жінок та його значення.....	22
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФАКТИЧНОГО СТАНУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЖІНОК В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ В УКРАЇНІ.....	33
2.1 Державна політика України як інструмент гарантування та реалізації прав жінок.....	33
2.2. Моніторинг виконання Україною Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.....	42
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЖІНОК В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ.....	53
3.1. Пропозиції щодо підвищення результативності державної політики у сфері забезпечення гендерної рівності та прав жінок.....	53
3.2. Шляхи оптимізації чинного законодавства України з метою посилення захисту прав жінок в умовах гібридних загроз.....	62
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ВПО – внутрішньо переміщена особа
- ВРУ – Верховна рада України
- ЗДПЛ – Загальної декларації прав людини
- ЗСУ – Збройні Сили України;
- ЄС– Європейський Союз;
- ЄСХп – Європейська соціальна хартія(переглянута);
- КЗпП України– Кодекс законів про працю України;
- МОП– Міжнародна організація праці;
- НОП – Національні правозахисні інститути,
- ОБСЕ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі;
- ООН – Організація Об’єднаних Націй;
- РЄ – Рада Європи;
- СНПК – сексуальне насильство пов’язане з конфліктом (СНПК);
- УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка;
- КЛДЖ – Комітет ліквідації дискримінації жінок;
- МРДТ – мета розвитку Декларації тисячоліття

ВСТУП

Ефективна система захисту прав жінок є основою розбудови демократичної, правової та соціально відповідальної держави, якою прагне бути Україна. Це питання нерозривно пов'язане з виконанням міжнародних зобов'язань України у сфері прав людини та її стратегічним курсом на європейську інтеграцію. Конституція України та низка спеціальних законів гарантують рівність прав, проте ефективність правозастосування та реальний стан справ потребують постійного вдосконалення.

До початку повномасштабної агресії російської федерації Україна демонструвала вагомий прогрес у сфері забезпечення прав жінок та впровадженні державного гендерного механізму. Проте, сучасні умови військового стану актуалізували та загострили низку невирішених проблем. Актуальність дослідження правового регулювання захисту прав жінок завжди залишалася високою через збереження низки системних проблем, включаючи гендерно зумовлене насильство, економічну нерівність, обмежене представництво жінок на керівних політичних та управлінських посадах, а також існування застарілих суспільних стереотипів, які гальмують реалізацію законодавчо закріплених прав.

З початку повномасштабної військової агресії російської федерації проти України, проблема правового захисту прав жінок набула критичної, безпрецедентної гостроти. Війна не лише загострила вже існуючі вразливості, але й створила абсолютно нові правові та соціальні виклики. Критично хитким залишається механізм захисту прав жінок, які проживають у нестабільних мілітаризованих та деокупованих регіонах.

Військовий конфлікт спричинив катастрофічне зростання ризиків усіх форм насильства, зокрема сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК), яке систематично використовується як зброя. Нагальною потребою є вдосконалення національного кримінального та процесуального законодавства

для ефективного документування, розслідування та притягнення до відповідальності агресора за всі тяжкі воєнні злочини, забезпечуючи при цьому максимальний захист потерпілих та їхніх прав на правосуддя та репарації.

Мільйони жінок і дітей стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО). Це вимагає спеціального правового регулювання, яке забезпечувало б гарантований доступ жінок-ВПО до житла, працевлаштування, медичних та психологічних послуг, а також їхній захист від дискримінації та експлуатації в нових громадах. Істотно зросла кількість жінок, які безпосередньо задіяні у сфері безпеки та оборони. Це вимагає адаптації військового законодавства з метою подолання будь-якої дискримінації, забезпечення рівних кар'єрних можливостей, належного матеріально-технічного забезпечення та соціального захисту військовослужбовиць та ветеранок.

Війна призвела до масової втрати роботи, зниження доходів і руйнування бізнесу, що негативно впливає на жінок. Необхідно посилювати правові гарантії їхньої економічної самостійності, зокрема через державні програми підтримки зайнятості та запобігання поглибленню економічної нерівності.

Правове регулювання захисту прав жінок в Україні є критично важливою ділянкою як для стійкості держави під час військових дій, так і для фундаментальних процесів відновлення та інтеграції у європейський правовий простір.

Проблематика прав людини та захисту прав жінок була об'єктом уваги таких вітчизняних і зарубіжних науковців як К. Громовенко, В. Джуган, Д. Клапоущак, А. Луцан, Л. Кобелянська, Т. Марценюк, Т. Мельник, І. Прус, Т. Федорова, Г. Чарлзворт, К. Мак Кіннон та К. Чінкін. Однак, комплексне та актуалізоване дослідження, яке зосереджувалося б на трансформації правового захисту прав жінок в умовах повномасштабної військової агресії залишається недостатньо висвітленим у сучасній науці. Це робить вибір теми своєчасним та науково значущим.

Метою магістерського дослідження є розробка теоретичних положень та надання практичних рекомендацій для вдосконалення механізму захисту прав жінок в Україні в умовах гібридних загроз.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення та захисту прав жінок в Україні.

Предметом даного дослідження є захист прав жінок в умовах гібридних загроз в Україні.

Для вирішення поставленої мети було визначено такі завдання дослідження:

- здійснити теоретичний аналіз співвідношення та взаємозв'язку прав чоловіків і прав жінок у контексті забезпечення гендерної рівності;
- провести оцінку ефективності інституційних механізмів захисту прав жінок, що функціонують на різних рівнях системи державного управління в Україні;
- дослідити та охарактеризувати чинні правові й організаційні механізми захисту прав жінок в Україні в умовах сучасних викликів;
- розробити обґрунтовані рекомендації для підвищення результативності державної політики у сфері забезпечення прав жінок та гендерної рівності.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та виконання визначених завдань у магістерській роботі було застосовано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, що ґрунтуються на сучасних наукових засадах юриспруденції та дослідженні праць вітчизняних і зарубіжних учених у сфері захисту прав жінок. Абстрактно-логічний метод застосовувався для глибокого дослідження змісту та сутності поняття гендерної рівності та його правового закріплення, методи ретроспективного аналізу та синтезу використано для узагальнення основних теоретичних підходів до класифікації та еволюції прав жінок, а також для формування авторських висновків, діалектичний метод став основою для комплексного дослідження взаємовідносин між жінками та чоловіками у процесі трудової діяльності та

виявлення правових дисбалансів, порівняльно-правовий метод дозволив провести зіставлення вітчизняного та зарубіжного законодавства й практики у сфері захисту прав жінок, визначити переваги та недоліки іноземного досвіду. Метод системного аналізу був використаний для визначення пріоритетних напрямів удосконалення організації надання допомоги жінкам, які постраждали від насильства на місцевому рівні, з урахуванням усіх елементів правової системи.

Інформаційною та нормативно-правовою базою дослідження слугують Конституція України, чинні закони України та інші нормативно-правові акти, що регулюють питання захисту прав жінок, гендерної рівності та протидії насильству, міжнародно-правові джерела, зокрема Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, норми міжнародного гуманітарного права та інше міжнародне законодавство, що стосується прав людини, наукові праці та публікації вітчизняних і зарубіжних учених у сфері прав людини, національної безпеки, державного управління та безпосередньо захисту прав жінок в умовах конфлікту.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у тому, що вони є науково обґрунтованою теоретичною базою для розробки та впровадження ефективних правових механізмів реагування на виклики та загрози, які виникають у сфері захисту прав жінок в Україні.

Отримані у дослідженні результати мають практичну значущість і можуть бути використані за такими основними напрямами:

- у правотворчості для подальшого розвитку та вдосконалення національного законодавства з питань організаційно-правового забезпечення та захисту прав жінок, включно з адаптацією норм до міжнародних стандартів;
- у правозастосовній та практичній діяльності для підвищення ефективності діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, які здійснюють правове забезпечення захисту прав жінок в умовах військових та гібридних загроз в Україні;
- у навчальному процесі для використання в Навчально-Науковому

Інституті «Інститут державного управління» університету імені В. Н. Каразіна, а також в інших закладах вищої освіти згідно з програмами підготовки магістрів публічного управління та адміністрування.

Апробація результатів магістерського дослідження. Основні положення, висновки та результати роботи мають науково-практичну значущість і можуть бути інтегровані в навчальний процес закладів вищої освіти за такими спеціальностями як "Публічного управління та адміністрування", "Національна безпека" та "Право". Це забезпечить якісну підготовку висококваліфікованих фахівців, здатних ефективно реагувати на нові виклики та впроваджувати правові механізми захисту прав жінок в умовах сучасних суспільних і військових трансформацій.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВ ЛЮДИНИ

1.1. Ключові етапи та загальні тенденції становлення інституту прав людини

Розгляд правового регулювання захисту прав жінок в Україні вимагає глибокого та послідовного звернення до теоретичних основ інституту прав людини та аналізу його історичної еволюції. Без розуміння того, як формувалися концепції свободи, рівності та гідності, неможливо повною мірою оцінити чинний стан національного законодавства. Захист прав жінок є невід'ємною частиною загальної парадигми прав людини і відображає прогрес людства на шляху до соціальної справедливості.

Становлення концепції прав людини є складним і тривалим процесом, який пройшов шлях від філософських ідей в період Просвітництва до конституційного закріплення та, нарешті, до інтернаціоналізації, яка відбулась після Другої світової війни. Дослідження цієї еволюції дозволяє прослідкувати, як змінювалися основні тенденції у розумінні прав: від акценту на громадянських та політичних свободах до соціально-економічних і до прав солідарності, які включають право на мир, розвиток та чисте довкілля.

Проте, варто підкреслити, що права жінок історично були маргіналізовані або залишалися "невидимими" у традиційних концепціях. Жінки часто були виключені з категорії "людина" або "громадянин", наділених повним обсягом прав. Саме тому виникла необхідність у створенні спеціалізованих правових норм, які б враховували гендерну специфіку та боролися з системною дискримінацією.

Визначальною ланкою у забезпеченні прав жінок стало їхнє міжнародно-правове закріплення. З появою Організації Об'єднаних Націй права жінок були включені до універсальної системи захисту. Ключовим моментом стало прийняття Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок,

яку часто називають "Міжнародним біллем про права жінок". Цей документ став еталоном, який не лише забороняє дискримінацію, але й вимагає від держав-учасниць вжиття позитивних заходів для досягнення фактичної рівності.

Таким чином, дослідження міжнародного досвіду та аналіз механізмів захисту прав жінок є необхідними для розуміння вектора розвитку національного законодавства України. Ці міжнародні стандарти слугують критерієм оцінки ефективності української державної політики та вказують на пріоритетні напрями для гармонізації правової системи України з європейськими та світовими вимогами.

Історичний генезис інституту прав людини, який протягом останніх століть був предметом ґрунтовного вивчення численних науковців, бере свій початок з античної епохи. Саме в інтелектуальному середовищі Стародавньої Греції, а згодом і Риму, відбулося зародження та початковий розвиток ідей природного права. У цих суспільствах формувалися ключові концепції свободи та рівності індивіда і громадянина, а також встановлювалися складні взаємовідносини між державою та особою, а також між державою та суспільством у цілому.

Аналіз філософських джерел засвідчує, що стоїчна традиція відіграла визначальну роль у становленні принципів універсальності прав. Луцій Анней Сенека, давньоримський філософ, виходячи з розуміння природного права як універсального, загальнообов'язкового та рівного для всіх світового закону, послідовно обстоював ідею духовної свободи та рівності всіх людей. Він рішуче заперечував інститут рабства, розглядаючи кожен особу як суб'єкта права, незалежно від її майнового статусу чи соціального походження.

Епіктет, давньогрецький філософ-стоїк, підтримуючи філософські ідеї свободи та рівності, критикував рабство як аморальне та хибне явище, що суперечить засадам природного права. Він наголошував на моральному вдосконаленні, добрі та справедливості як основних людських цінностях, утверджуючи етичний принцип: "чого не бажаєш собі – не бажай іншим".

Практичне застосування гуманістичних ідей знайшло відображення у

політиці римського імператора та філософа Марка Аврелія Антоніна. Представник пізнього стоїцизму, він спрямовував державну політику на соціальну підтримку дітей-сиріт, рабів, бідних та хворих, надаючи фінансову допомогу всім, хто її потребував. Марк Аврелій акцентував увагу на аксіологічних чеснотах (добропорядність, доброчесність, піклування), необхідних для збереження загального блага. Завдяки його впливу в цей історичний період змінилися підходи до інституту рабства та насильства щодо рабів, а вбивство раба було визнано злочином.

В епоху давньоримського республіканського періоду значний внесок у розвиток політико-правової думки здійснив видатний оратор і державний діяч Марк Тулій Цицерон. Його філософські погляди були зосереджені на взаємозв'язку між "справедливою людиною" та "справедливою державою".

Цицерон сформулював концептуальні засади принципу рівності всіх перед законом. При цьому він аналізував три класичні форми державного правління:

Демократія, яку він розглядав як відображення свободи, що панує серед усіх громадян. Він бачив ваду демократії у тому, що досягнення абсолютної рівності між людьми є практично нездійсненним завданням. Як вирішення цієї проблеми та як більш досконалу модель, Цицерон запропонував ідею змішаної форми правління, яка мала б охопити найкращі риси монархії, аристократії та демократії. Окрім цього, його праці є ключовими для розуміння дуалізму права, оскільки він чітко розрізняв два види права: позитивне, що було встановлене державою і природне, те що вічне, універсальне, що випливає з природи [47].

Теоретичне осмислення поняття "рівність" як основи для розуміння права як рівної міри у регулюванні суспільних відносин, було започатковане ще давньогрецьким філософом і політичним діячем Піфагором. На його переконання, ідеальна держава ґрунтується на пануванні справедливих законів, а законослухняність вважалася найвищою чеснотою.

Інший давньогрецький мислитель, Геракліт, просував ідею, що люди наділені природним правом, яке має божественне походження. Згідно з його вченням, державні утворення та їхні закони повинні слідувати Логосу

(універсальному розуму), оскільки єдиним джерелом людських законів є саме божественний закон, що ототожнюється з цим Логосом, розумом і природою.

Давньогрецький філософ-матеріаліст Демокріт Абдерський був одним із перших, хто розглядав виникнення людини, людського роду та суспільства як частини природного процесу світового розвитку. На його думку, суспільство є сукупністю індивідів, об'єднаних на принципах, подібних до теорії суспільного договору. Демокріт надавав пріоритет інтересам держави над інтересами індивіда, вважаючи, що особа повинна підпорядковуватися суспільству.

Наступною визначальною постаттю античної епохи є Арістотель – науковець-енциклопедист та засновник класичної логіки. Він розробив та сформулював принцип формальної рівності, стверджуючи, що ні заможні, ні незаможні не повинні мати жодних переваг. У його концепції верховна влада не зосереджувалася в руках однієї групи, оскільки всі громадяни рівні. На його думку, держава є продуктом еволюції сім'ї і створюється з метою забезпечення щасливого життя своїх громадян.

Епікур, ще один давньогрецький філософ-матеріаліст, відстоював рабовласницьку демократію. Він вважав, що закони і держава є встановленими (а не природними), а головною метою державної влади та основою спілкування є забезпечення взаємної безпеки людей та подолання взаємного страху.

Крім того, слід відзначити Полібія – останнього відомого мислителя Стародавньої Греції, який започаткував майбутню теорію поділу влади. У його праці «Світова історія» розвиток суспільства трактується як нескінченний циклічний рух, у ході якого форми правління послідовно змінюють одна одну. Важливою рисою його вчення була беззаперечна повага до "добрих звичаїв та законів", заснована на приматі природного права.

Проведений історичний аналіз античної думки дозволяє зробити висновок, що перші теоретичні концепції та законодавчі положення права зародилися саме в Давній Греції та Римі. З того часу було сформовано початкове бачення політичних прав, демократії, законотворчості та особистої відповідальності громадян, а також започатковано основоположні поняття справедливості,

рівності та автономії.

Слід зауважити, що нерівність була соціальною нормою: населення полісів поділялося на різні соціальні та етнічні групи, і пріоритет завжди надавався полісу чи державі, що було законодавчо закріплено. Незважаючи на існування індивідуальних прав громадян (наприклад, право власності, право участі у народних зборах), раби не мали свободи і не вважалися суб'єктами правовідносин у полісі.

Таким чином, ідея прав людини виникла як моральна та філософсько-правова категорія з багатовіковою історією, головною рушійною силою якої була потреба захисту індивіда від надмірного втручання державної влади. Початково увага була зосереджена на фундаментальних свободах, які зобов'язували державу утримуватися від втручання у життєдіяльність людини [17].

Проведений історичний аналіз праць мислителів Давньої Греції та Риму дозволяє констатувати, що перші теоретичні розробки та поодинокі законодавчі закріплені положення права мають свої витoki саме в античну епоху. У цей період відбулося формування початкового бачення таких ключових категорій, як:

- політичні права та демократія (через осмислення форм правління);
- законотворчість та особиста відповідальність громадян;
- основоположні поняття про справедливість, рівність та автономію особи.

Важливо підкреслити, що правовий статус населення полісів був диференційованим і залежав від належності до різних соціальних та етнічних груп. Нерівність у суспільстві була усталеною нормою, а пріоритет у законодавстві беззастережно надавався колективним інтересам полісу чи держави.

Хоча в Стародавній Греції та Римі існували певні індивідуальні права громадян (наприклад, право приватної власності, право участі у народних зборах, право обіймати посади), раби були позбавлені свободи і не визнавалися суб'єктами правовідносин у полісі. З огляду на вищезазначене, можна зробити

висновок, що ідея прав людини виникла як морально-філософсько-правова категорія з глибокою історією. Необхідність сформулювати основні права була зумовлена потребою захистити індивіда від надмірного втручання державної влади. Це зумовило початкову концентрацію уваги на правах, які зобов'язують державу утримуватися від втручання у свободу життєдіяльності людини. Тому права цієї категорії часто називають негативними правами або фундаментальними свободами [2].

Початок ХХ століття, зокрема період після Першої світової війни, ознаменувався кардинальною зміною у підході до прав людини. Створення таких інституцій, як Ліга Націй та Міжнародна організація праці (МОП), призвело до того, що права людини вперше стали повноцінним предметом міжнародно-правового регулювання. Таким чином, питання їхнього захисту вийшли за національні межі і перетворилися на об'єкт регулювання міжнародного права.

Масштабне нехтування правами людини під час світових воєн продемонструвало неспроможність окремих держав та навіть тогочасних міжнародних структур гарантувати їхній надійний захист. У відповідь на це, у 1945 році було засновано глобальну міжнародну організацію ООН. Однією з фундаментальних цілей цієї нової структури стало утвердження віри в основні права людини, гідність та цінність кожної людської особистості.

Кульмінацією цього процесу стало ухвалення 10 грудня 1948 року у Парижі Загальної декларації прав людини (ЗДПЛ) Генеральною Асамблеєю ООН. Цей документ набув універсального значення, оскільки вперше на міжнародному рівні проголосив основні громадянські, політичні, соціально-економічні та культурні права, встановивши єдині стандарти та ідеали, яких прагнуть дотримуватися всі держави світу [18].

Оскільки Загальна декларація прав людини за своєю юридичною природою не є зобов'язальним міжнародно-правовим актом, виникла необхідність у створенні договорів, що мали б обов'язкову силу для держав-учасниць.

З цією метою, у 1966 році було ухвалено два ключові пакти, які розвинули

та конкретизували положення Декларації: Міжнародний пакт про громадянські й політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права.

Згодом, ці пакти були доповнені Факультативним протоколом до Міжнародного пакту про громадянські й політичні права та Другим Факультативним протоколом до Міжнародного пакту про громадянські й політичні права (1989 р.), спрямованим на скасування смертної кари.

Зазначені три міжнародно-правові документи – два пакти та ЗДПЛ – у сукупності складають Міжнародний Білль про права людини. Цей Білль являє собою фундаментальну основу міжнародно-правового захисту прав людини на універсальному рівні. На відміну від ЗДПЛ, Міжнародні пакти є повноцінними міжнародними договорами і мають зобов'язальний зміст для держав, які їх ратифікували.

Беззаперечно, що фундамент прав людини був закладений у низці ключових юридичних документів, ухвалених у європейських країнах та США. Серед цих епохальних актів варто виокремити:

- Велику Хартію вольностей;
- Хабеас Корпус Акт;
- Англійський Білль про права.

Ці документи стали першими історичними кроками до обмеження влади монарха та закріплення індивідуальних свобод. Згодом, на міжнародному рівні було ухвалено та прийнято численні акти, присвячені захисту прав людини у вузькоспеціалізованих сферах. Це відображає тенденцію до фрагментації та посилення правового захисту конкретних груп та від конкретних злочинів. Серед найбільш значущих міжнародних конвенцій:

- Конвенція про запобігання злочину геноциду й покарання за нього;
- Конвенція про захист прав та основоположних свобод, так звана Європейська Конвенція з прав людини;
- Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації;
- Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок;

- Конвенція про припинення злочину апартеїду й покарання за нього;
- Конвенція проти катувань й інших жорстоких нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання;
- Конвенція про права дитини.

Окрім універсальних та європейських інструментів, сформувалися також регіональні системи захисту, що засвідчують глобалізацію питання: Американська конвенція прав людини; Африканська хартія прав людини та народів; Арабська хартія прав людини.

При аналізі міжнародно-правових актів важливо враховувати багатоаспектність наукового трактування концепції прав людини. Дослідники з різних точок зору пояснюють зміст цієї категорії.

Як слушно зазначає М. Антонович у своїй праці «Еволюція поняття прав людини та проблема їх класифікації», права людини слід розуміти як певні можливості індивіда, які є необхідними для його існування та повноцінного розвитку в конкретних історичних умовах. Ці можливості об'єктивно обумовлені досягнутим рівнем розвитку людської цивілізації та повинні бути універсальними й рівними для всіх. З юридичної точки зору, ці права являють собою можливості вибору особою певної моделі поведінки для забезпечення свого нормального існування та розвитку, що закріплені у законах та інших правових актах держави, а також у міжнародних документах, і відображають рівень економічного, соціального, духовного та культурного розвитку суспільства.

Варто відзначити, що англійський термін «human rights» (права людини) був офіційно вжитий у міжнародному контексті вперше у 1942 році. Це відбулося у Декларації Об'єднаних Націй, де 26 держав-союзниць висловили тверде переконання, що повна перемога над ворогами є критично важливою для захисту життя, свободи, незалежності, релігійної свободи, а також для забезпечення прав людини і справедливості як на власній території, так і за її межами [1].

У контексті нашого дослідження, що стосується правового регулювання, необхідно проаналізувати основні підходи до розкриття теоретичного змісту поняття "права людини", процес практичного осмислення якого триває й досі.

Одним із прихильників широкого розуміння цієї сфери є М. Козюбра, який виділяє дві протилежні за своєю сутністю доктрини: природно-правовий та позитивістський підходи.

Природно-правовий підхід: Його прибічники стверджують, що права належать людині від самого народження. Ці права є невідчужуваними та невіддільними від неї; позбавити людину цих прав неможливо, оскільки вони становлять елементарні передумови гідного людського існування.

Позитивістський підхід: Згідно з цією доктриною, творцем прав людини є держава. Відповідно, права людини розглядаються лише як ті можливості, що надаються індивіду державою через їхнє офіційне закріплення у джерелах позитивного права.

Враховуючи сильні сторони обох підходів, професор М. Козюбра пропонує синтетичне визначення, згідно з яким права людини – це блага та умови життя, яких особа потребує для гідного існування. Ці блага та умови визнані світовою спільнотою, і людина має право домагатися їхнього задоволення від держави [11].

Протягом останніх десятиліть вітчизняні та зарубіжні наукові дослідники активно займалися визначенням та періодизацією основних етапів становлення і розвитку прав людини.

Найбільш популярною та загальновизнаною у міжнародній правовій практиці є концепція трьох поколінь прав людини, яку в 1970-х роках запропонував чеський та французький юрист Карел Васак. Ця модель отримала значне міжнародне визнання завдяки своїй інклюзивності, вона змогла повністю охопити і систематизувати широкий діапазон існуючих прав людини, логічно розподіливши їх відповідно до історичної появи та філософської основи [55].

Перше покоління прав людини має багатовікову історію, а його становлення пов'язане з прийняттям фундаментальних правових актів. Його

відлік традиційно починається з Великої Хартії Вольностей. До цієї категорії також належать такі епохальні документи, як французька Декларація прав людини і громадянина та американський Білль про права Сполучених Штатів.

До цього покоління відносять особисті та політичні права, які є невідчужуваними та виражають незалежність особистості від державної влади. Каталог цих прав включає особисті свободи: право на життя, право на свободу та безпеку особи, право на свободу думки, совісті та релігії; політичні права: право на участь у здійсненні державних справ, рівність перед законом та процесуальні гарантії: право на гласний розгляд справи незалежним і неупередженим судом, право на свободу слова.

Права першого покоління часто називають "негативними" або "фундаментальними свободами", оскільки вони зобов'язують державу утримуватися від втручання у сфери, врегульовані цими правами, забезпечуючи таким чином автономію індивіда [49].

Згідно з Конституцією України, «...всі люди є рівними та вільними у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є непорушними та не можуть бути скасовані». Це положення встановлює фундаментальний принцип автономії індивіда.

Водночас, абсолютна або необмежена свобода може призводити до зловживань. Якщо всі особи керуватимуться виключно власними, необмеженими правами, це створить умови для конфліктів, де кожна сторона наполягатиме на своїй правоті. У такій ситуації унеможлиблюється прийняття справедливого та об'єктивного рішення. Отже, свобода людини має бути обмежена правовими рамками, які встановлюються державою. Держава, таким чином, виконує ключову функцію регулювання меж реалізації прав та розв'язання спорів.

Слід особливо підкреслити, що права, закріплені в Основному Законі (зокрема, право на життя, право на повагу до гідності, право на свободу та особисту недоторканність), вимагають обов'язкової нормативної об'єктивації.

Лише наявність закріплення цих прав у відповідних правових нормах може стати юридичною підставою для встановлення кореспондуючого обов'язку для інших суб'єктів не порушувати ці права.

В іншому випадку, якщо такі фундаментальні права будуть визнаватися виключно як природні, без їхньої подальшої юридичної фіксації, вони ризикують перетворитися на декларативні положення. За відсутності гарантій їхньої реалізації та охорони, ці права не зможуть бути повною мірою забезпечені механізмом державного примусу [16].

Друге покоління прав людини почало формуватися на початку ХІХ століття, що було зумовлено змінами в економічній та соціальній сфері окремих розвинених держав. Внаслідок цих трансформацій виникла необхідність у закріпленні соціально-економічних і культурних прав.

До цієї категорії прав належать: право на працю, право на відпочинок, право на освіту, право на соціальне забезпечення, право на медичну допомогу, а також право на захист материнства й дитинства. Ці права є так званими позитивними правами, оскільки їхня реалізація вимагає активної, організуючої, плануючої та інших форм діяльності держави щодо їхнього гарантування.

Законодавство України, зокрема Основний Закон, закріплює широкий перелік цих прав. Наприклад, Конституція України гарантує: право на страйк для захисту економічних і соціальних інтересів (ст. 44); право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49); а також право на достатній життєвий рівень, що включає достатнє харчування, одяг та житло (ст. 48).

Третє покоління прав людини стало логічним наслідком розвитку перших двох поколінь та суспільства загалом. Це покоління часто називають колективним або солідарним. Воно не передбачає створення цілком нових індивідуальних прав, а радше фокусується на спільній реалізації вже існуючих особистих, політичних, соціальних, економічних та культурних прав окремими групами або спільнотами.

Формування терміну "права народів" було обумовлене розвитком національно-визвольних рухів та загостренням глобальних світових проблем. До

цієї категорії прав входять: право на мир, право на безпеку, право на самовизначення народів та право на здорове навколишнє природне середовище.

Ключовий принцип цього покоління полягає в тому, що реалізація колективних прав не повинна обмежувати права та свободи окремої особи. Права націй, народів чи окремих соціальних груп не можуть мати привілеїв над правами індивідів. Права третього покоління покликані подолати автономію окремих індивідів, які конкурують, та забезпечити соціальну солідарність, що дозволяє людям повністю розкрити свій потенціал через спільну участь у житті спільнот.

Розглянувши теорію "трьох поколінь прав людини", доцільно згадати про появу четвертого покоління прав. Його формування пов'язане з процесами демократизації, гуманізації, інформатизації, а також стрімким розвитком комп'ютерних технологій, наукових досліджень у сферах медицини, біології, кібернетики та космічній галузі. Ці права стосуються захисту особистості у цифровому та біотехнологічному просторі [49].

Разом із розвитком суспільства та технологій, до переліку новітніх прав людини, що часто асоціюються з четвертим поколінням, додається низка складних та дискусійних питань. Ці права відображають глобальні процеси гуманізації та біоетичні виклики і включають біоетичні права, право на незалежне від державного втручання життя згідно з релігійними або моральними поглядами та цифрові права [19].

Підсумовуючи вищевикладене слід констатувати, що виникнення та історичний шлях розвитку прав людини та інституту прав людини загалом тісно корелює з історичними передумовами становлення права і суспільного розвитку. Фундаментальні основи цієї концепції були започатковані та розвинуті видатними філософами та мислителями Давньої Греції та Риму.

Протягом століть вітчизняні та зарубіжні вчені у своїх наукових публікаціях висвітлювали власне бачення щодо концепції прав людини, що сприяло її доктринальному оформленню. Опрацювання численної наукової літератури дозволяє запропонувати таке коротке визначення прав людини:

«Права людини» – це невідчужувані та непорушні блага й умови життя особи, які належать їй від народження і є необхідними для її гідного існування та повноцінного розвитку [20].

Виникнення та розвиток прав і свобод людини, як і інституту прав загалом, має глибоке історичне коріння, що тісно пов'язане з еволюцією правових систем та розвитком людського суспільства. Ці концепції були започатковані видатними філософами та мислителями Давньої Греції та Риму, отримали подальший розвиток у період Середньовіччя та Нового часу і остаточно утвердилися у XX–XXI століттях. Протягом багатьох століть вчені-правознавці у своїх наукових працях активно аналізували еволюцію прав людини, висвітлюючи власні унікальні погляди на цю проблематику.

Аналіз основних етапів становлення прав і свобод дозволяє виділити чотири хвилі їхнього розвитку:

– перше покоління сформоване під час буржуазних революцій, знайшло відображення у американській, англійській та французькій деклараціях та було конкретизоване у законодавстві демократичних держав. До них належать особисті права на життя, свободу, безпеку, світогляд та віросповідання та політичні права на вільний вибір та участь у державних справах;

– друге покоління сформувалося на початку XIX–XX ст. внаслідок боротьби трудящих за поліпшення економічного та культурного статусу. Це покоління включає права на працю, справедливі умови праці, соціальне забезпечення, освіту та житло. Ці права є ключовими для забезпечення соціальної справедливості та рівності;

– третє покоління почало формуватися після Другої світової війни. Ці права пов'язані з глобалізаційними процесами і відповідають на екологічні та інформаційні світові виклики. До них належать права народів на мир, безпеку, незалежність, здорове навколишнє середовище, самовизначення та територіальну цілісність;

– четверте покоління виникло внаслідок стрімкого прогресу у галузях медицини, біології та техніки. Включає права, пов'язані з біоетикою, тобто

генетичною конфіденційністю та контролем над геномом, а також права, що стосуються захисту від технологічних загроз та кібербезпеки [10].

1.2. Міжнародно-правове забезпечення захисту прав жінок та його значення

Визнання прав жінок як невід'ємної частини універсальних прав людини стало ключовим досягненням ХХ століття. Сучасна міжнародно-правова система створює багаторівневий механізм захисту, що включає як універсальні за системою ООН, так і регіональні інструменти. Ключовим елементом цього забезпечення виступає Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, яку справедливо називають Міжнародним біллем про права жінок. Вона вперше встановила чіткий перелік зобов'язань для держав, виходячи з принципу, що дискримінація може бути не лише прямою, а й опосередкованою, вимагаючи вжиття позитивних заходів для досягнення рівності.

Для України, як держави-учасниці ключових міжнародних договорів та країни, що перебуває на шляху євроінтеграції, міжнародно-правове забезпечення має критичне значення. Воно слугує орієнтиром для гармонізації національного законодавства, встановлює стандарти відповідальності держави, особливо в умовах військового конфлікту, де зростають ризики гендерно зумовленого насильства, та забезпечує механізми міжнародного контролю за дотриманням прав жінок.

Міжнародний Білль про права людини, що був сформований у середині ХХ століття, заклав універсальні засади рівності та недискримінації. Проте, доктринальні дослідження та правозастосовна практика швидко продемонстрували недостатню ефективність загальних норм для захисту прав жінок. Це було зумовлено тим, що правові системи історично розвивалися з "гендерної сліпоти", ігноруючи або маргіналізуючи форми дискримінації, з

якими жінки стикаються саме через їхню стать. Незважаючи на універсальне закріплення прав людини у Міжнародному Біллі історична нерівність та системна дискримінація щодо жінок виявили недостатність загальних норм для ефективного захисту їхніх прав. Традиційне право, сформоване переважно чоловіками, часто не враховувало гендерну специфіку вразливостей та форм дискримінації. Це призвело до усвідомлення необхідності спеціалізованого міжнародно-правового забезпечення, яке б зосереджувалося саме на ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок та забезпеченні фактичної рівності, а не формальної.

Сучасна міжнародно-правова думка визнає, що захист прав жінок не обмежується лише формальним проголошенням рівності перед законом, а вимагає компенсаційних та коригувальних механізмів. Це призвело до формування спеціалізованої системи міжнародно-правового забезпечення, яке має на меті не лише заборонити пряму дискримінацію, але й усунути її структурні та непрямі форми. Таким чином, аналіз цього спеціалізованого регулювання є критично важливим для розуміння сучасних вимог до національного законодавства.

Ключовим елементом міжнародно-правового забезпечення є Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, її значення полягає в її всеосяжному характері. Вона вперше встановила юридичні зобов'язання держав щодо ліквідації дискримінації не лише у публічній, а й у приватній сфері.

Конвенція також запровадила принцип фактичної рівності, вимагаючи від держав-учасниць вжиття позитивних заходів для прискорення досягнення рівності. Крім того, діяльність Комітету Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок через його загальні рекомендації створює доктринальне тлумачення міжнародних стандартів, яке є орієнтиром для національних правових систем [12].

Міжнародно-правовий захист прав жінок не вичерпується лише цією Конвенцією. До нього також належать Європейська конвенція про захист прав людини, яка надає індивідуальні засоби правового захисту, Конвенція Ради

Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, яку називають Стамбульською конвенцією, ця конвенція встановлює комплексні стандарти щодо криміналізації, захисту жертв та превенції гендерно зумовленого насильства [7, 14].

Резолюції Ради Безпеки ООН, насамперед, Порядок денний "Жінки, Мир, Безпека", який набув особливого значення в умовах військових конфліктів, включаючи агресію проти України, акцентуючи на захисті жінок у конфлікті та їхній участі у миротворчих процесах [35].

Закріплення прав жінок у міжнародному праві розпочалося одразу після створення Організації Об'єднаних Націй. Хоча Загальна декларація прав людини 1948 року проголосила загальний принцип недискримінації за ознакою статі, визнавши, що права належать кожній людині, цей загальний підхід виявився недостатнім для боротьби з глибоко вкоріненою структурною нерівністю.

Подальше конкретизація цих засад відбулася у Міжнародному пакті про громадянські й політичні права та Міжнародному пакті про економічні, соціальні й культурні права, які юридично зобов'язали держави гарантувати рівні права чоловікам і жінкам у публічній та соціально-економічній сферах. Проте, ці документи також не охоплювали всієї повноти дискримінації, з якою жінки стикаються в приватному житті та через традиційні практики [22,23,24].

У сучасному міжнародному праві напрям захисту від проявів гендерної нерівності займає одне з ключових місць. Держави-члени Організації Об'єднаних Націй доклали значних зусиль для формування нормативної бази, спрямованої на забезпечення гендерної рівності та усунення всіх форм дискримінації щодо жінок. У результаті цього на міжнародному рівні сформовано гендерне законодавство, яке містить більш ніж 30 конвенцій, договорів, протоколів, які забезпечують захист прав жінок у політичній, економічній, соціальній, культурній та інших сферах суспільного життя. Завдяки цим зусиллям міжнародна спільнота створила потужний правовий фундамент для захисту та просування прав жінок у глобальному масштабі. Генезис міжнародного гендерного законодавства в частині захисту прав жінок можна

поділити на 5 етапів. Формуванням законодавства кожного етапу відбувалося під впливом розвитку суспільства певної доби. Так, перший етап охарактеризований поступовим рухом до розуміння необхідності виокремлення та закріплення норм щодо недопущення гендерної дискримінації, формування окремого напрямку захисту прав жінки. Другий етап відзначений прийняттям одного з найважливіших документів людства, який вплинув на формування всього міжнародного законодавства – Статуту ООН. Принципи закріплені у Статуті ООН створили передумови розробки та впровадження ряду конвенцій щодо недопущення дискримінації жінки. Найголовнішим досягненням третього етапу стало прийняття Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Принципи цієї конвенції обумовили подальший розвиток міжнародного гендерного законодавства в частині захисту прав жінок. Четвертий етап сформував ключові міжнародні документи, які стали основою глобальної політики у сфері забезпечення прав жінок та гендерної рівності. Метою п'ятого етапу є удосконалення законодавства, прийнятого до початку 21 століття, у тому рахунку. врахування впливу новітніх технологій на захист прав людини включаючи захист прав жінок.

У 2000 році Організація Об'єднаних Націй здійснила фундаментальний крок до розширення участі жінок у політичних системах держав-членів, ухваливши Резолюцію Ради Безпеки 1325. Ця резолюція започаткувала Порядок денний "Жінки, Мир, Безпека". Ця резолюція акцентувала увагу на необхідності врахування довгострокових пріоритетів розвитку, ключовій ролі жінок у періоди переходу до демократії та миробудування.

Таким чином, Організація Об'єднаних Націй офіційно визнала, що залучення жінок є не лише питанням справедливості, а й необхідною умовою для досягнення стабільного миру та безпеки.

У рамках Цілей розвитку тисячоліття, зокрема Цілі 3, основна мета якої полягала у просуванні гендерної рівності та розширенні прав і можливостей жінок, було визначено конкретні пріоритети. Одним з яких була ліквідація дискримінації в освіті, збільшення частки жінок на робочих місцях та

забезпечення рівної оплати праці, особливо у секторах з високою нерівністю, таких як сільськогосподарська праця, збільшення пропорційної кількості місць, які жінки займають у національних парламентах та інших директивних органах. Ці ініціативи підтвердили комплексний підхід ООН, що поєднує політичні, соціально-економічні та освітні заходи для забезпечення фактичної гендерної рівності [38].

Резолюція 1325 Ради Безпеки ООН, також прийнята в 2000 году, являється ключовим документом, присвяченим повістці дня «Жінки, мир і безпека». Цей акт закріплює право жінок на рівноправну і повноцінну участь у всіх фазах регулювання конфліктів, враховуючи їх попередження, дозвіл, а також в процесах миробудівництва і після конфліктного поновлення. Крім цього, резолюція особливо підкреслює імперативну необхідність прийняття спеціальних захисних мір для забезпечення безпеки жінок і дівчат від насилля по признаку статті, зокрема сексуального насилля в умовах збройних конфліктів. Таким чином, документ признає жінок не тільки жертвами, а й активними суб'єктами у забезпеченні глобальної безпеки [26].

З метою інституалізації та посилення міжнародних зусиль із забезпечення гендерної рівності, Організацією Об'єднаних Націй була заснована структура «ООН-Жінки». Ця нова організація отримала чіткий мандат на вирішення питань гендерної рівності, розширення прав та можливостей жінок та, зокрема, на розширення їхньої участі у процесах демократизації по всьому світу.

Незважаючи на цю інтенсифікацію міжнародних зобов'язань щодо просування гендерної рівності, статистичні дані свідчать про критичну недопредставленість жінок на керівних політичних посадах:

Наразі жінки очолюють державу чи уряд менш ніж у 10 відсотках країн. Лише 33 країни досягли 30-відсоткового представництва жінок у національних парламентах. Така недостатня представленість жінок у політичному керівництві, що спостерігається в усіх регіонах світу як у країнах, що розвиваються, так і в розвинених, сигналізує про наявність глибоких структурних проблем. Це свідчить не просто про недостатнє прагнення до гендерної рівності, а й про

неповноцінну прихильність до справи демократії. Поняття гендерної рівності є, по суті, лакмусовим папірцем для оцінки міцності демократії. Неодноразово підкреслювалося, що характер та ступінь участі жінок – як громадян, виборців, активісток, адміністраторок та виборних посадових осіб – є чітким показником стану демократичних інститутів країни.

Низька або недостатня представленість жінок зазвичай вказує на наявність більш глибокої нерівності та труднощів, аніж просто пряма дискримінація за ознакою статі.

Вирішення цих проблемних питань нерівності вимагає більшого, ніж просто надання жінкам доступу до державних посад. Воно включає виявлення та усунення недоліків у виборчій системі, реформування політичної культури, нарощування прихильності до гендерної рівності серед чоловіків і жінок у політичних партіях та суспільстві в цілому.

На основі накопиченого міжнародного досвіду у процесах переходу до демократії та зусиль із розширення участі жінок у політиці, Виконавчий директор Структури «ООН-Жінки» Мішель Башле виділила три ключові елементи. Ці елементи повинні визначати допомогу у справі демократизації, щоб питання гендерної рівності зберігали свою актуальність та залишалися в центрі уваги міжнародної спільноти та держав. До них віднесено:

- усунення перешкод у виборчому процесі, а саме необхідно ліквідувати бар'єри, з якими жінки стикаються під час участі у виборах, та гарантувати можливість здійснення справді вільного вибору під час голосування, це вимагає забезпечення свободи від примусу як у приватному, так і в суспільному житті;

- розширення політичної суб'єктності, тобто жінкам слід надавати можливість у межах політичних партій та громадянського суспільства висловлювати свої справжні політичні преференції та ефективно відстоювати власні інтереси;

- забезпечення підзвітності інститутів. Демократичні інститути повинні бути підзвітними жінкам у частині реалізації їхніх прав та виконання відповідних міжнародних і національних зобов'язань.

Незважаючи на суттєву різноманітність політичних систем та ситуацій у різних країнах, існує одна постійна та життєво важлива змінна – це роль автономних жіночих рухів. Аналіз міжнародного досвіду показує, що головним фактором, пов'язаним із проведенням прогресивної політики у сфері гендерної рівності за різних варіантів управління, є саме наявність та активність незалежних, автономних жіночих рухів. Внаслідок реалізації зазначених міжнародних заходів та ініціатив, протягом останніх двох десятиліть у світовому масштабі дійсно спостерігається позитивна динаміка у зростанні участі жінок у політиці. Однак, попри цей прогрес, умови залишаються далекими від рівноправних. Швидкість просування до досягнення стратегічних цілей, окреслених у Пекінській платформі дій 1995 року та Мілениумних цілях розвитку які були сформульовані у 2000 році, все ще є недостатньою. Це вказує на те, що структурні бар'єри та гендерна нерівність у сфері політичного лідерства вимагають подальших інтенсивних зусиль.

Протягом останніх десятиліть у світовій спільноті відбулися суттєві зміни у сприйнятті гендерної проблематики, що зумовило корекцію пріоритетних напрямків реалізації політики щодо жінок і чоловіків. Ключовим моментом у формуванні сучасної світової гендерної ідеології стала Четверта Всесвітня конференція зі становища жінок, що відбулася у Пекіні в 1995 році. Якщо в документах попередніх жіночих форумів політика переважно фокусувалася на покращенні становища жінок, то Пекінська платформа дій започаткувала нову перспективу. Вона надала імпульс необхідності впровадження принципу гендерної рівноваги у всі сфери політики.

На сьогоднішній день світова спільнота розглядає гендерну проблематику насамперед як ключове політичне питання, що вимагає значного розширення сфери свого застосування. Цей підхід спрямований не лише на забезпечення інтересів жінок, але й на користь чоловіків та всього суспільства загалом, сприяючи демократичному розвитку.

Права жінок та гендерна рівність визнані основною складовою прав людини, що гарантується численними міжнародними договорами, резолюціями,

деклараціями, платформами та програмами дій. Основним міжнародним договором у сфері прав жінок, що має обов'язкову силу, є Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та її Факультативний протокол, який встановлює механізм індивідуальних скарг [55].

Права жінок та принцип недискримінації є невід'ємними та основними компонентами не лише спеціалізованих конвенцій, але й усієї системи універсальних норм ООН. Вони інтегровані в такі фундаментальні міжнародні акти, як:

- Загальна декларація прав людини (ЗДПЛ);
- Міжнародний пакт про громадянські та політичні права;
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права;
- Декларація про викорінення насильства щодо жінок.

Окрім обов'язкових договорів, зобов'язання держав у галузі гендерної рівності та прав жінок детально окреслені у низці ключових політичних та програмних рамкових документів, які слугують світовим дороговказом для національної політики. Серед них виділяються:

- Віденська декларація та Програма дій;
- Пекінська декларація та Платформа дій 1995 року;
- Програма дій Міжнародної конференції з питань народонаселення та розвитку;
- Резолюція № 1325 Ради Безпеки ООН про жінок, миру та безпеки;
- Цілі у сфері розвитку, сформульовані у Декларації тисячоліття.

Таким чином, міжнародно-правове забезпечення прав жінок є комплексною, багатогранною системою, що поєднує як юридично зобов'язальні договори, так і програмно-політичні рамки.

У державах-учасницях Організації з безпеки та співробітництва в Європі існує розгалужена система інституційних механізмів для просування прав жінок та гендерної рівності.

Національні правозахисні інститути є лише одним компонентом цього складного механізму забезпечення прав людини та гендерної рівності. До нього

також входять урядові органи, незалежні інститути, як приклад інститут Омбудсмени, організації громадянського суспільства та інші суб'єкти.

Хоча загальний аналіз усіх інституційних механізмів виходить за рамки даного дослідження, життєво важливо, щоб різні учасники цього процесу об'єднували свої зусилля. Вони повинні об'єктивно оцінювати найкращі шляхи для позиціонування своєї діяльності у національному контексті.

Визнаючи важливу роль кожної частини механізму забезпечення гендерної рівності, необхідно докласти зусиль для: запобігання дублюванню мандатів та проектів, отримання максимальних результатів при наявних ресурсах, досягнення найбільшого внеску у справу захисту та просування прав жінок і гендерної рівності [54, 50].

Захист та просування прав жінок та гендерної рівності забезпечується широким спектром діяльності Національних правозахисних інститутів (НПІ), що безпосередньо залежить від їхнього офіційно наданого мандата.

Типові види діяльності НПІ у цій сфері можуть включати:

- консультативну діяльність у вигляді надання експертних порад уряду з питань формування політики;
- правозастосовний нагляд який передбачає розгляд індивідуальних скарг та моніторинг діяльності як державних, так і приватних суб'єктів;
- аналіз та відстоювання, в рамках якого проводиться аналіз чинного законодавства та активне просування і відстоювання прав;
- освітня діяльність, а саме проведення навчальних заходів з питань прав людини та співпраця з громадянським суспільством.

Усі ці заходи сприяють ефективному захисту та просуванню прав жінок і гендерної рівності на національному рівні. Для забезпечення легітимності та довіри до їхньої роботи, Національних правозахисних інститутів повинні відповідати міжнародно визнаним стандартам. Ці мінімальні стандарти сформульовані у прийнятих ООН «Принципах щодо статусу національних установ, які займаються заохоченням та захистом прав людини», ще їх називають Паризькими принципами. Дотримання Паризьких принципів є необхідною

умовою для того, щоб Національні правозахисні інститути заслуговували на довіру з боку аналогічних організацій та органів системи ООН [46].

Ці характеристики є ключовими критеріями, що визначають відповідність Національних правозахисних інститутів Паризьким принципам та забезпечують їхню ефективність і довіру.

До них відносяться:

- наявність комплексного та охоплюючого кола повноважень, що дозволяє займатися заохоченням та захистом широкого спектра прав людини, включаючи гендерну рівність;

- інституційна та фінансова автономія, що гарантує незалежність від виконавчої гілки влади та дозволяє безсторонньо оцінювати державну політику;

- наявність операційної самостійності у прийнятті рішень, а також плюралістичний склад членів або керівних органів, що відображає різноманітність суспільства, включаючи гендерний баланс;

- забезпечення належним фінансуванням, персоналом та матеріально-технічною базою, необхідними для повноцінного виконання мандата;

- наявність ефективних механізмів та повноважень для проведення ґрунтовних розслідувань порушень прав людини [28].

Генезис міжнародного гендерного законодавства у частині захисту прав жінок доцільно систематизувати та поділити на п'ять ключових етапів. Формування законодавчої бази на кожному з цих етапів відбувалося під безпосереднім впливом соціально-політичного розвитку суспільства відповідної доби:

Перший етап характеризується поступовим усвідомленням та рухом до необхідності виокремлення та законодавчого закріплення норм щодо недопущення гендерної дискримінації, що призвело до формування окремого напрямку захисту прав жінки.

Другий етап відзначений прийняттям Статуту ООН – одного з найважливіших документів людства, який став фундаментом для всього міжнародного законодавства. Принципи, закріплені у Статуті ООН, створили

передумови для подальшої розробки та впровадження низки конвенцій, спрямованих на запобігання дискримінації щодо жінок.

Головним досягненням третього етапу стало прийняття Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Принципи цієї Конвенції обумовили та визначили подальший вектор розвитку міжнародного гендерного законодавства у сфері захисту прав жінок.

Четвертий етап привів до формування ключових міжнародних документів (зокрема, Пекінська платформа дій та резолюції СБ ООН), які стали основою глобальної політики у сфері забезпечення прав жінок та гендерної рівності.

Основна мета п'ятого етапу полягає в удосконаленні законодавства, прийнятого до початку XXI століття, включно з врахуванням впливу новітніх технологій на захист прав людини, зокрема, на захист прав жінок [9].

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ФАКТИЧНОГО СТАНУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЖІНОК В УКРАЇНІ

2.1 Державна політика України як інструмент гарантування та реалізації прав жінок

Національний механізм забезпечення гендерної рівності в Україні в загальних рисах визначений Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Цей ключовий законодавчий акт був ухвалений Верховною Радою України у вересні 2005 року і набув чинності у січні 2006 року [33].

Варто зазначити, що хоча питання покращення становища жінок та сприяння гендерній рівності обговорювалися в Україні ще в радянський період, деталізований механізм реалізації вищезгаданого закону досі на стадії вдосконалення.

Після проголошення незалежності України, на найвищих законодавчому та виконавчому рівнях було прийнято низку концептуальних документів та цільових програм. Ці програмні документи були спрямовані на гарантування гендерної рівності в суспільстві та заклали основу для формування національного механізму гендерної політики в країні.

Фундаментом для цього національного механізму слугує низка міжнародних документів та угод, до яких приєдналася Україна. До них, зокрема, належать:

- Загальна декларація прав людини [8] ;
- Європейська конвенція про захист прав та свобод людини [7];
- Міжнародний пакт ООН про громадянські та політичні права [22];
- Міжнародний пакт ООН про економічні, соціальні та культурні права [23];
- Віденська декларація прав людини (1993 р.) [3];

- Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [12];
- Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами [15];
- Пекінська декларація та Платформа дій, а також інші підсумкові документи, прийняті на 4-й Всесвітній конференції зі становища жінок (Пекін, 1995 р.) [26];
- Міжнародна конвенція МОП № 156 про права працюючих із сімейними обов'язками [21];
- Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних Націй, затверджена резолюцією Генеральної Асамблеї у вересні 2000 р. [4];
- Конвенція ООН про права дитини та два факультативні протоколи до неї [13].

На виконання положень, передбачених у Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок Україна приєдналася до низки додаткових міжнародних документів.

Серед міжнародних зобов'язань, до яких приєдналася Україна у контексті гендерної політики, слід виділити такі:

- Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності, яку Україна підписала у 2000 році, а ратифікація відбулася у 2004 році разом із двома доповнюючими Протоколами. Ці Протоколи стосуються запобігання, припиненню та покаранню за торгівлю людьми [44];
- Протидії незаконному ввезенню мігрантів суходолом, морем та повітрям, яку Україна підписала у 2000 році, а у 2003 році було ратифіковано [45].
- Факультативний протокол до Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, що розширює механізми захисту прав жінок. [48].

Як країна-учасниця ООН, Україна взяла на себе зобов'язання щодо реалізації «Цілей тисячоліття, де шоста ціль присвячена рівності прав жінок і чоловіків. У рамках цього зобов'язання, в аналітичній доповіді «Мета розвитку тисячоліття: Україна», яку Президент України передав Генеральному секретарю ООН під час п'ятдесят восьмої сесії Генеральної Асамблеї ООН, було визначено

ключові завдання. Метою є повне викорінення гендерної нерівності на всіх рівнях освітнього процесу, а також встановлення додаткових планових показників щодо зайнятості жінок, пропорційної участі жінок у роботі виборних та представницьких органів влади.

Таким чином, національна політика отримала міцну основу, що відповідає міжнародним стандартам. Окрім зазначених документів прийнято Закон України № 1433-IV «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють [41]. Також Україна підписала План дій «Україно-Європейський Союз. Європейська політика сусідства», в дев'ятому пункті якого зазначено щодо забезпечення рівноправності статей в Україні.

У контексті подальшої реалізації гендерної політики Україна приєдналася також до наступних міжнародних документів:

– Про заходи щодо протидії торгівлі людьми. Україна виступила активним учасником процесу розробки та згодом підписала Конвенцію Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми. Цей документ був представлений для підписання державами-членами Ради Європи під час Третього саміту у Варшаві, який відбувся у травні 2005 року. [14]. Одним із ключових документів, що визначив державний підхід до розв'язання проблем українських жінок, є «Декларація про основи державної політики щодо сім'ї та жінок». Вона була затверджена Верховною Радою України 5 березня 1999 року.

Цей документ, зокрема, передбачає сприяння активній участі жінок в усіх процесах розвитку сучасного суспільства. До Декларації закладено положення про залучення жінок до розробки та ухвалення економічних, політичних, соціальних і правових рішень на всіх рівнях державної влади та місцевого самоврядування. Крім того, наголошується на підвищенні ролі жінки у національно-культурному, соціально-економічному та духовному розвитку в умовах побудови незалежної держави [32].

Указом Президента України було сформульовано та визначено ключові засади державної політики стосовно жінок, серед яких:

- гарантування рівності прав для жінок та забезпечення їм рівного доступу до різноманітних сфер діяльності;
- проведення комплексних досліджень (профілактичних, епідеміологічних та медичних) з питань охорони здоров'я жінок, чоловіків та дітей;
- розробка та впровадження сучасних медичних технологій для збереження та захисту здоров'я жінок, а також новітніх методів підтримки здорового способу життя;
- підвищення рівня правової обізнаності серед жінок, сімей, дітей та молоді щодо їхніх законних прав;
- заходи, спрямовані на запобігання безробіттю серед жіночого населення;
- надання державної підтримки жіночим громадським організаціям та іншим фондам, які здійснюють соціальну діяльність [40].

Постанова Кабінету Міністрів України від 6 травня 2001 року № 479 окреслила ключові стратегії для розвитку гендерної демократії в українському суспільстві. Ці стратегічні напрями включали:

- формування державної політики з обов'язковим урахуванням гендерних аспектів;
- запровадження заборони дискримінації за статевою ознакою на ринку праці, що стосується як працевлаштування, так і кар'єрного просування;
- розробку цільових програм на підтримку жінок, які зіткнулися з негативними наслідками економічної перебудови;
- створення освітніх програм з прав людини, які інтегрують гендерний підхід;
- стимулювання залучення жінок до ухвалення рішень на всіх рівнях владних структур [39].

Формування ефективного механізму для забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків першочергово вимагає створення відповідної законодавчої бази.

Україна є однією з держав світу, в Основному Законі якої Конституції – міститься стаття (ст. 24), що безпосередньо декларує рівні права та можливості для жінок та чоловіків у всіх сферах суспільного життя. Крім того, принцип рівності статей також відображений у положеннях статей 3, 21 та 51 Конституції України [16].

Принцип рівності прав чоловіків та жінок, окрім Конституції України, додатково закріплений у низці кодифікованих та спеціальних законодавчих актів. До них належать такі Кодекси України:

- Кодекс про шлюб та сім'ю;
- Кодекс законів про працю;
- Кримінальний процесуальний кодекс;
- Цивільний процесуальний кодекс;
- Кодекс України про адміністративні правопорушення.

Спеціальні Закони України: «Про зайнятість населення», «Про пенсійне забезпечення», «Про загальний військовий обов'язок та військову службу», «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького та рядового складу органів внутрішніх справ», «Про охорону праці».

На підтримку законодавчої бази було ухвалено низку підзаконних нормативних актів, що регламентують діяльність виконавчої влади у сфері гендерної політики. Серед них:

- Доручення Прем'єр-міністра України щодо призначення відповідальних осіб з гендерних питань у всіх міністерствах та відомствах;
- Указ Президента України «Про вдосконалення роботи центральних та місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків».

Беручи до уваги рекомендацію 284 уряду України щодо підвищення ефективності функціонування національного механізму поліпшення становища жінок, яка була висловлена у Заключних зауваженнях та рекомендаціях Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок у 2019 році, в Україні було вжито низку організаційних заходів та прийнято додаткові нормативні документи. Ці

дії були спрямовані на створення необхідних умов для подальшого формування та ефективної реалізації гендерного законодавства.

На виконання положень зазначеної Конвенції Президент України у квітні 2001 року видав Указ «Про підвищення соціального статусу жінок в Україні». Метою цього Указу є створення більш сприятливих умов та гарантування жінкам рівних можливостей нарівні з чоловіками [40].

З 1 січня 2006 року набув чинності Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків». Його практична реалізація дозволяє досягти паритету між жінками і чоловіками завдяки застосуванню таких ключових механізмів:

- правове забезпечення рівних прав та перспектив;
- ліквідація дискримінації за статевою ознакою;
- використання спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між жінками та чоловіками, що створює умови для повноцінної реалізації рівних прав, гарантованих Конституцією та законами України [33].

Згідно з положеннями Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків», основними суб'єктами у сфері державного управління процесами формування та реалізації гендерної політики в Україні визначено такі інституції та посадові особи:

- Верховна Рада України;
- Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;
- Кабінет Міністрів України;
- Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків;
- Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, включаючи уповноважених осіб (координаторів) з гендерних питань, які визначені у їхньому складі;
- Об'єднання громадян.

Кожен із цих суб'єктів здійснює вплив на управлінські процеси у сфері гендерної політики в межах власної компетенції, яка регламентується Конституцією України, відповідними законами та підзаконними актами [42].

На рівні виконавчої гілки влади, питаннями гендерної політики з часів незалежності України опікувався сектор аналізу розвитку охорони здоров'я, з питань жінок, сім'ї та дитинства. Цей структурний підрозділ функціонував у складі Департаменту внутрішньої політики Кабінету Міністрів України. Ключові завдання сектору аналізу включали впровадження нових механізмів державної політики, спрямованих на покращення соціально-економічного становища жінок, сприяння забезпеченню рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків, аналіз чинного законодавства щодо його відповідності міжнародним гендерним стандартам.

У структурах Міністерства праці та соціальної політики та Міністерства охорони здоров'я функціонують спеціалізовані відділи та управління, які займаються проблемами жінок, сім'ї та дітей. Крім того, протягом звітного періоду в Міністерстві внутрішніх справ було запроваджено посаду Радника з прав людини та гендерних питань, що свідчить про посилення уваги до цих аспектів у силових структурах [25].

Істотним кроком уперед у розвитку необхідного механізму забезпечення гендерної рівності в Україні, а також у формуванні державного розуміння проблем чоловіків та жінок, стало доручення Прем'єр-міністра України від 12 червня 2003 року.

Цим дорученням передбачалося призначення відповідальних осіб з гендерних питань у всіх міністерствах та відомствах. Важливо, що виконання цих функцій було покладено на заступників міністрів. Ця ініціатива стала однією з перших спроб Уряду на адміністративному рівні стимулювати розбудову національного механізму забезпечення гендерної рівності.

З метою оптимізації діяльності виконавчої влади у 1996 році Указом Президента України було засновано Міністерство України у справах сім'ї та молоді. Цей центральний орган виконавчої влади був уповноважений на:

- забезпечення впровадження державної політики з питань сім'ї, жінок та молоді в Україні;
- визначення ключових напрямів підвищення ролі жінок у суспільстві;
- здійснення керівництва та несення відповідальності за розвиток відповідної сфери управління.

Спочатку, формуванням та реалізацією державної політики щодо сім'ї та жінок у цій установі займався Департамент з питань сім'ї. Проте усвідомлення державою вагомості питання гендерної рівності як пріоритетного напрямку політики призвело до реорганізації структури Міністерства з урахуванням гендерного принципу. Як наслідок, з липня 2006 року формуванням та проведенням державної політики опікується Департамент з питань гендерної та сімейної політики, який увійшов до складу Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту [5].

З метою координації діяльності державних органів та інших організацій, залучених до розробки питань боротьби з торгівлею людьми, в Україні спершу було створено Національну раду щодо запобігання торгівлі жінками та дітьми.

Проте, оскільки цей орган не зміг ефективно виконати покладені на нього завдання, після затвердження Комплексної програми запобігання торгівлі людьми на 2002–2005 роки було засновано нову структуру. Нею стала Міжвідомча координаційна рада з питань запобігання торгівлі людьми при Кабінеті Міністрів України, яка, однак, наразі функціонує переважно на формальному рівні [34].

Формування державного механізму поліпшення становища жінок вимагає не лише створення відповідних центральних органів влади, але й забезпечення належних структур на місцевому рівні. З цією метою в усіх обласних та міських адміністраціях України були створені управління та відділи у справах сім'ї та молоді, які функціонують як структурні підрозділи відповідних державних адміністрацій. Аналогічні відділи також запроваджено на районному рівні.

З метою реалізації регіональної політики щодо ліквідації гендерної дискримінації, Державний Комітет України у справах сім'ї та молоді у 2003 році

ініціював впровадження програм із забезпечення гендерної рівності в регіонах України на обласному рівні.

У співпраці з Програмою рівних можливостей ПРООН (Програмою розвитку ООН), Державний Комітет уклав тристоронні меморандуми з обласними державними адміністраціями чотирьох областей (Закарпатської, Херсонської, Вінницької та Луганської). На основі цих меморандумів були розроблені індивідуальні програми для кожної із зазначених областей, які враховували їхні специфічні потреби, виявлені в результаті проведених досліджень.

Для підвищення продуктивності державної політики та узгодження співпраці органів виконавчої влади було прийнято Указ Президента України від 26 липня 2005 року № 1135 «Про вдосконалення роботи центральних та місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків». Цей Указ, розроблений за участі Міністерства юстиції України, визначає конкретний перелік функцій, які мають виконуватися відповідальними особами для гарантування гендерної рівності [29].

Неурядові об'єднання та організації є однією з дієвих складових національного механізму забезпечення гендерної рівності. Вони функціонують як у форматі структурних підрозділів місцевого самоврядування, так і як самостійні інституції.

Саме діяльність цих неурядових суб'єктів, поряд із зусиллями урядових структур, розглядається як пріоритетний шлях для втілення в Україні моделі суспільства рівних можливостей для жінок та чоловіків.

2.2. Моніторинг виконання Україною Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок

В Українській державі було ініційовано та реалізовано низку важливих заходів, спрямованих на опрацювання та практичне впровадження зауважень та рекомендацій Комітету ООН з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок. Ці рекомендації були висловлені після надання Україною четвертої та п'ятої об'єднаної Доповіді про виконання положень відповідної Конвенції.

Ключовим моментом, на який було звернено увагу, стало зауваження Комітету про те, що "законодавство країни не містить конкретного визначення дискримінації щодо жінок та не передбачає процедури правозастосування та захисних заходів". Це стало каталізатором для подальшої гармонізації національного законодавства з міжнародними нормами.

У відповідь на ці вимоги було посилено нормативно-правову базу. Під гендерною рівністю в сучасному українському законодавстві розуміється не лише рівний правовий статус жінок і чоловіків, але й забезпечення рівних можливостей для реалізації цього права. Таке комплексне розуміння дозволяє особам обох статей брати однакову, повноцінну та безперешкодну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства: політичній, економічній, соціальній, культурній та, зокрема, у професійній.

Таким чином, сучасний український підхід до гендерної рівності зосереджений не лише на декларативних нормах, а й на створенні ефективних правових механізмів, які б гарантували захист від прямої та опосередкованої дискримінації та сприяли фактичному досягненню паритету [36].

Проте, незважаючи на ухвалення законодавчих ініціатив, спрямованих на забезпечення гендерної рівності, національні експерти висловлюють обґрунтований скепсис щодо їхньої здатності кардинально змінити ситуацію з дискримінацією жінок в Україні. Ця критична позиція базується на двох ключових аргументах: відсутність механізму виконання та непередбачення

адекватних санкцій, коли ухвалений Закон про гендерну рівність, на думку фахівців, не забезпечений достатньо реальним та ефективним механізмом виконання і це створює ситуацію, коли норми права, хоча й існують формально, не можуть бути повноцінно застосовані на практиці. Другий суттєвий недолік полягає в тому, що Закон не передбачає дієвих санкцій у разі його порушення. Відсутність невідворотної відповідальності за дискримінаційні дії значно знижує превентивний ефект закону та його здатність впливати на суспільну поведінку. Крім того, експертна спільнота наголошує, що ухвалення рамкового закону є лише першим кроком. Для забезпечення фактичної гендерної рівності вимагається внесення додаткових та системних змін до основоположних кодексів України. Зокрема, такі зміни необхідні у: Цивільному, Кримінальному, Трудовому кодексі, особливо важливо у контексті професійної дискримінації та іншому законодавстві. З цією метою народними депутатами України розроблено відповідний проєкт Закону № 5005 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків, протидії дискримінації та дотримання норм етики народними депутатами України». Головна мета законопроекту № 5005 полягає у комплексному утвердженні конституційного принципу рівності прав жінок і чоловіків не лише в суспільстві, але й у діяльності самого Парламенту. Ця мета досягається через три ключові взаємопов'язані напрями:

- забезпечення гендерної рівності у Парламенті, що полягає в утвердженні принципу рівності прав жінок та чоловіків безпосередньо у регламенті Верховної Ради України;

- встановлення вимог щодо врахування представництва жінок і чоловіків, так званого гендерного квотування під час делегування до складу підготовчої депутатської групи:

- обрання до складу комітетів ВРУ;
- формування офіційних делегацій ВРУ.
- передбачення, що певна частка керівних посад у комітетах, а саме голів, заступників та секретарів має бути зайнята представниками кожної статі;

- підвищення якості та етики роботи ВРУ;
- внесення змін, спрямованих на підвищення якості роботи Верховної Ради України через дотримання норм етики;
- введення чіткого визначення сексизму у законодавство, як небажаної поведінки, метою або наслідком якої є приниження гідності за статевою ознакою;
- запровадження обов'язкової оцінки гендерного впливу до всіх законопроектів, які виносяться на розгляд.
- посилення правових механізмів протидії дискримінації та сексизму в публічній сфері та безпосередньо в діяльності найвищого законодавчого органу країни.

Таким чином, законопроект № 5005 має подвійний фокус: зовнішній – посилення законодавства про рівні права та внутрішній – регулювання гендерної рівності та етики в парламенті [30].

Українське законодавство не містить жодних положень, які б прямо закріплювали чи легалізували дискримінацію жінок у будь-якій сфері життєдіяльності. Навпаки, Конституція України чітко проголошує рівність прав чоловіків і жінок. Проте, як свідчить щоденна соціальна та правозастосовна практика, декларація рівних прав в Основному Законі ще не є безумовним гарантом реальної рівноправності.

На жаль гендерна рівність, проголошена на найвищому конституційному рівні, часто порушується у реальному житті. Це свідчить про те, що дискримінація жінок існує, хоча й переважно у прихованому вигляді.

Найбільш помітні приклади латентної дискримінації спостерігаються у професійній сфері. Спостерігаються факти гендерної дискримінації під час прийому на роботу, що може виражатися у непрямих відмовах, вимогах щодо сімейного статусу, наявності дітей або у встановленні нижчого рівня оплати праці, так звані "скляна стеля" та "гендерний розрив в оплаті").

Незважаючи на те, що українська правова система передбачає механізми захисту від насильства, наприклад коли жінка, яка страждає від гендерного

насильства, може звернутися за правовою допомогою до органів правопорядку, у законодавчій базі досі існує значна прогалина стосовно гарантій з боку держави.

Критичним недоліком є відсутність чітких законодавчих положень, які б прямо зобов'язували державні органи утримуватися від вчинення будь-яких дискримінаційних дій та гарантували, що самі державні інституції не стануть джерелом дискримінації. Така ситуація вимагає подальшої деталізації законодавства з метою переведення принципу рівності з декларативного на дієвий, імплементаційний рівень.

У відповідь на необхідність посилення державної політики у сфері гендерної рівності та з метою гармонізації національних стандартів з європейськими, Кабінет Міністрів України 12 серпня 2022 року схвалив Державну стратегію забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року (далі – Стратегія) разом із затвердженням операційного плану з її реалізації на початковий період (2022–2024 роки).

Схвалення цього документа (Розпорядження КМУ № 752-р від 12.08.2022) відбулося в умовах повномасштабної військової агресії російської федерації. Це підкреслює, що гендерна рівність розглядається як ключовий фактор стійкості, відновлення та подальшого розвитку України. Стратегія інтегрує гендерний підхід в усі програми відновлення та розвитку.

Основна мета Стратегії – це забезпечення фактичної рівності прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства. Документ передбачає збереження досягнень у сфері гендерної політики та інтеграцію гендерно орієнтованого підходу у бюджетний процес та всі урядові рішення.

Стратегія враховує нові виклики, зумовлені війною (зокрема, внутрішнє переміщення, втрата доходу, ризики насильства, пов'язаного з конфліктом), і має на меті:

Інтеграцію гендерного підходу в процеси надання гуманітарної допомоги та повоєнного відновлення.

Забезпечення значущої участі жінок у процесах відновлення та прийняття рішень на всіх рівнях.

Стратегія зосереджує державну увагу на чотирьох стратегічних цілях, які мають безпосередній вплив на економічну та соціальну сферу:

Ефективне функціонування Національного Механізму: Створення підґрунтя для злагодженого врахування потреб різних груп жінок і чоловіків при прийнятті рішень.

Ефективна Протидія Насильству: Забезпечення дієвої протидії усім формам насильства за ознакою статі, включаючи пов'язане з конфліктом.

Рівність у Людському Розвитку: Забезпечення рівних прав та можливостей у сфері освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та культури.

Рівна Участь в Економічній Діяльності: Забезпечення рівної участі жінок та чоловіків у різних сферах економічної діяльності. Ця ціль є критично важливою, оскільки вона спрямована на гальмування процесів росту рівня бідності населення, спричинених агресією, та сприяє економічній стійкості країни.

Таким чином, Державна стратегія до 2030 року визначає комплексний і системний підхід до подолання гендерної нерівності в Україні, переводячи її з площини декларацій у площину конкретних дій та інституційних змін.

У контексті Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року, економічна та професійна сфера є одним із чотирьох ключових стратегічних напрямків [43].

Одна із стратегічних ціль документа прямо націлена на забезпечення рівної участі жінок та чоловіків у різних сферах економічної діяльності. Ця ціль набула особливої важливості після 24 лютого 2022 року, оскільки військова агресія російської федерації призвела до втрати доходу та зростання ризику бідності для різних груп населення, переміщення робочої сили та зміни структури зайнятості. Тому Стратегія спрямована на створення підґрунтя для гальмування процесів росту рівня бідності та забезпечення економічної стійкості, покладаючись на повне використання людського потенціалу обох статей.

У рамках реалізації Операційного плану на 2022-2024 роки та подальші періоди, визначено низку конкретних завдань для досягнення рівності у професійній сфері, а саме:

- подолання гендерного розриву в оплаті праці метою якого стало зменшення розриву між середньою заробітною платою жінок і чоловіків, було впроваджено механізмів прозорості оплати праці та оцінки праці рівної цінності. Це включає аналіз та ліквідацію законодавчих або практичних обмежень, що призводять до недооцінки жіночої праці;

- розширення економічних можливостей та підприємництва та створення сприятливих умов для зайнятості та самореалізації жінок, особливо у нетрадиційних для них секторах, сприяння жіночому підприємництву через програми мікrokредитування, навчання та підвищення рівня економічної активності. Особлива увага приділяється професійній підготовці та перекваліфікації внутрішньо переміщених осіб;

- усунення дискримінації у сфері праці, забезпечення рівного доступу до посад та професійного розвитку, перегляд та скасування застарілих законодавчих актів, які обмежують доступ жінок до певних професій. Запровадження механізмів протидії сексизму та дискримінації при наймі, просуванні по службі та звільненні;

- сприяння балансу "робота-особисте життя" шляхом створення умов для рівного розподілу сімейних обов'язків, розвиток мережі дошкільних установ та закладів догляду, а також стимулювання участі чоловіків у догляді за дітьми та хворими родичами через політику відпусток для батьків та гнучкі форми зайнятості, хоча ця робота вже значною мірою виконана, Стратегія передбачає моніторинг.

Таким чином, Державна стратегія на період до 2030 року розглядає гендерну рівність в економіці як важливий інструмент посилення людського капіталу України та забезпечення її конкурентоспроможності в умовах відновлення. Ось деталі щодо індикаторів успішності та відповідальних органів за реалізацію Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей

жінок і чоловіків на період до 2030 року, особливо у сфері професійної діяльності.

Успішна реалізація Державної стратегії забезпечується через щорічні операційні плани та систему чітких індикаторів.

Функціонування національного механізму забезпечення рівних прав і можливостей є першою стратегічною ціллю. Відповідальність розподілена між центральними та місцевими органами влади.

Координаційний центр до якого входить урядовий уповноважений з питань гендерної політики відповідає за загальну координацію та моніторинг виконання Стратегії на національному рівні.

Міністерство соціальної політики України є головним розробником та координатором соціальних аспектів, включаючи протидію насильству та забезпечення соціального захисту.

Міністерство економіки України відповідає за реалізацію заходів, пов'язаних із зайнятістю, подоланням гендерного розриву в оплаті праці та розвитком жіночого підприємництва.

Міністерство внутрішніх справ України відіграє ключову роль у запобіганні та реагуванні на насильство й дискримінацію стосовно жінок та має обов'язок запобігати та ефективно розслідувати всі види злочинів, пов'язаних із порушенням прав жінок.

Міністерство освіти і науки України відповідає за забезпечення гендерної рівності у сфері освіти та професійної підготовки.

Місцеві органи забезпечують інтеграцію та виконання завдань Стратегії у місцевих цільових програмах, адаптуючи їх до потреб громади, з урахуванням викликів, пов'язаних із ВПО).

Успіх реалізації Стратегії, особливо в економічному напрямку, оцінюється за конкретними кількісними та якісними індикаторами, які демонструють реальні зміни та представлені в Таблиці 2.1

Таблиця 2.1

Напрямок	Приклад Індикатора Успішності	Мета Індикатора
Гендерний Розрив в Оплаті Праці	Відсоток скорочення ГРОП відносно базового року.	Зменшення економічної дискримінації та забезпечення принципу "рівна оплата за працю рівної цінності".
Участь у Керівництві	Частка жінок серед керівників вищої та середньої ланки в державному та приватному секторі.	Подолання "скляної стелі" та забезпечення рівного представництва у процесах прийняття рішень.
Жіноче Підприємництво	Кількість новостворених бізнесів, зареєстрованих жінками, особливо у наукомістких або нетрадиційних секторах.	Збільшення економічної незалежності та активності жінок.
Рівний Догляд	Відсоток чоловіків, які скористалися відпусткою по догляду за дитиною до трьох років.	Сприяння балансу "робота-особисте життя" та рівномірному розподілу сімейних обов'язків.
Дискримінація у Наймі	Кількість звернень щодо дискримінації за ознакою статі у сфері праці, що були успішно розглянуті.	Підтвердження ефективності правових механізмів захисту від дискримінації.

Таким чином, Стратегія передбачає чіткий механізм підзвітності та оцінки, де успіх визначається не лише фактом виконання заходів, а й досягненням вимірюваних соціально-економічних змін.

Незважаючи на формально проголошену рівність, дослідження свідчать, що проблема консервативних гендерних стереотипів залишається актуальною для сучасної України. Ця проблема набуває найбільшої гостроти саме у сфері професійної зайнятості та управління.

Традиційними залишаються стійкі уявлення, згідно з якими освічена жінка, насамперед, має реалізовуватися у ролях дружини та матері, тоді як всі інші соціальні та професійні ролі вважаються другорядними. Особливо

вираженим є стереотип про недоцільність жінки-керівника, особливо у переважно чоловічих колективах, де існує думка про її меншу ефективність порівняно з чоловіком на цій посаді. Це створює "скляну стелю" та перешкоджає професійному розвитку жінок. У зв'язку з цим, формування позитивного ставлення суспільства до жінок-керівників є одним із пріоритетних завдань державної інформаційної політики.

Державою та громадянським суспільством було вжито низку заходів, спрямованих на подолання консервативних гендерних стереотипів. Зокрема, певні кроки були зроблені для підвищення соціального статусу жінок. Проте експерти зазначають, що ці заходи найчастіше пов'язані з підвищенням статусу саме жінок, не підтримуючи при цьому відповідного статусу батька та рівного розподілу сімейних обов'язків. Це створює ризик однобічного підходу до гендерної рівності.

Значну роль у цьому процесі відіграють засоби масової інформації України, чия роль у формуванні гендерної демократії порівняно з минулими роками значно зросла. Публікації, радіо- та телепередачі, що фокусуються на формуванні уявлень про рівноправність, співпрацю та взаємоповагу між чоловіками та жінками, сприяють поступовому викоріненню застарілих стереотипних уявлень про їхні соціальні ролі. Додатково, завдання поширення інформації з питань гендерної освіти у містах та районах активно виконують центри гендерної освіти та мобільні консультаційні пункти, створені у багатьох регіонах України.

Незважаючи на ці зусилля, процес подолання стереотипів ще не набув системного характеру. Необхідною умовою у формуванні адаптивних соціальних та культурних моделей гендерної поведінки є глибинна зміна менталітету як жінок, так і чоловіків.

В контексті правового захисту гендерної рівності у праці виділяються дві основні групи засобів:

– універсальні засоби, які стосуються всіх жінок без винятку, наприклад конституційне право на працю та рівну оплату;

– спеціальні адресні засоби, щодо певної групи жінок, стосовно яких необхідно встановлювати адресний правовий захист, наприклад вагітні жінки, матері з малими дітьми, що працюють у шкідливих умовах.

Особлива роль у практичній реалізації положень, спрямованих на досягнення рівноправності чоловіків і жінок у трудових та безпосередньо пов'язаних із ними відносинах, належить колективним договорам. Саме колективні договори є наступним, імплементаційним рівнем правових засобів забезпечення гендерної рівності та подолання дискримінації у сфері трудового права, оскільки вони мають чітко вказувати терміни та умови реалізації заходів щодо покращення умов для поєднання працівниками трудових і сімейних обов'язків.

На сучасному етапі проблема вдосконалення законотворчого процесу з метою забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та розвитку паритетної демократії в українському суспільстві є особливо актуальною. Фундаментальною основою цього процесу є визнання того, що права жінки є невід'ємною та інтегральною частиною всіх прав людини.

Основні права та свободи як жінок, так і чоловіків в Україні сформульовані та гарантовані у Розділі II Конституції України – «Права, свободи та обов'язки людини та громадянина» (ст. 24). Слід особливо відзначити, що таке всеосяжне конституційне закріплення рівних прав відбулося вперше в історії країни. Основний Закон України розкриває перед жінками України широкий спектр можливостей щодо захисту їхніх прав та свобод. Більше того, конституційні положення часто тлумачаться значно ширше та демократичніше, ніж відповідні міжнародні правові акти, що свідчить про високий рівень правової культури та прогресивність українського конституціоналізму.

Таким чином, можна стверджувати, що конституційні засади гендерного демократизму закладають потужну правову основу та відкривають в Україні широкі можливості для утвердження політики рівних можливостей жінок та чоловіків.

Загалом, законодавство країни, завдяки фундаментальним конституційним нормам та подальшій їхній деталізації, суттєво розширило спектр можливостей щодо правового забезпечення гендерного балансу в українському суспільстві. [37].

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОДІТКИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЖІНОК

3.1. Пропозиції щодо підвищення результативності державної політики у сфері забезпечення гендерної рівності та прав жінок в умовах гібридних загроз

Ефективність державної політики у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в Україні перебуває під постійним тиском, який значно зростає в контексті гібридних загроз. Традиційні проблеми, такі як латентна дискримінація у професійній сфері та стійкість консервативних гендерних стереотипів, тепер поєднуються з новими викликами, що потребують невідкладного та комплексного реагування.

Повномасштабна військова агресія та інформаційно-психологічні операції активно використовуються для реієрархізації суспільних ролей, що часто призводить до маргіналізації участі жінок у процесах прийняття рішень, особливо у відновленні та безпековому секторі. Саме тому підвищення результативності політики гендерної рівності має бути спрямоване на розбудову стійкості національного механізму захисту.

Для забезпечення дієвості політики рівних прав необхідно посилити правові механізми, а це включає:

- удосконалення антидискримінаційного законодавства шляхом внесення змін до нормативно-правових актів та кодексів щодо забезпечення невідворотності санкцій за гендерну дискримінацію;

- інтеграція гендерного підходу у сферу безпеки та оборони, а саме забезпечення значущої участі жінок у всіх аспектах сектору безпеки, а також

інтеграція резолюції Ради Безпект ООН 1325 "Жінки, мир, безпека" на всіх рівнях управління, включаючи місцеві громади;

– запровадження гендерно орієнтованого бюджетування шляхом фінансування державних програм відновлення та розвитку, що враховує потреби різних груп жінок і чоловіків, а не лише середньостатистичні показники.

В умовах гібридної війни критично важливо протидіяти дезінформації, спрямованій на підрив гендерної рівності. Це вимагає активізації державної інформаційної роботи та підвищення медіаграмотності суспільства.

Для цього потрібна системна робота з засобами масової інформації, розробка державних стандартів і рекомендацій для них щодо викорінення сексизму та стереотипних образів жінок і чоловіків, наприклад, у контексті ролі батька та матері, жінки-військовослужбовця чи керівника.

Підтримка громадських інституцій у вигляді забезпечення фінансової та організаційної підтримки центрів гендерної освіти та мобільних консультаційних пунктів, які здійснюють просвітницьку роботу на місцевому рівні, що є ключовим для зміни менталітету та подолання консервативних установок.

Впровадження цих заходів сприятиме перетворенню гендерної рівності на стратегічний ресурс держави, який є запорукою стійкості та демократичного розвитку України в умовах безпрецедентних викликів.

В Україні зберігається значний розрив між декларативною нормою та ефективністю правозастосовної практики. Це проявляється у стійкості консервативних гендерних стереотипів, латентній дискримінації у професійній сфері та недостатній забезпеченості законодавства дієвими механізмами контролю та відповідальності. Таким чином, актуальною стає потреба не лише у подальшій гармонізації українського законодавства з міжнародними стандартами Конвенція ООН, але й у створенні системного та результативного національного механізму забезпечення рівних прав.

Сучасне законодавства свідчить про його прогресивний характер: нормативно-правові акти проголошують рівноправність громадян та повну

відсутність дискримінації щодо жінок. Особливо важливим є законодавче визнання материнства соціальною функцією, що супроводжується забезпеченням певного рівня соціального захисту, зокрема через систему відпусток та пільг. Ці положення створюють враження повної юридичної захищеності та рівності. Водночас, критична оцінка правозастосовної практики виявляє, що наявність прогресивних законодавчих актів та їхнє приведення у відповідність до передових міжнародних норм автоматично не забезпечує вирішення питань фактичної рівноправності жінок і чоловіків. Цей процес гальмується системною відсутністю дієвих механізмів імплементації та контролю.

В умовах збройної агресії з боку російської федерації особливо важливо створити необхідні соціально-економічні передумови та інфраструктуру для реалізації проголошених прав жінок на практиці.

Політика держави повинна бути спрямована на оптимальне поєднання жінками професійних та сімейних обов'язків, які сьогодні фактично обернулися для жінок подвійним тягарем. Жінки вимушені поєднувати повну зайнятість у професійній сфері з виконанням майже всього обсягу домашніх та сімейних обов'язків.

Для вирішення існуючих проблем у сфері захисту прав жінок в умовах гібридних загроз необхідно враховувати гендерної рівності в плануванні, розробці, реалізації та оцінки відповідної державної політики та бюджетів

Для усунення імплементаційних прогалин та підвищення стійкості політики гендерної рівності в умовах сучасних викликів, необхідно запровадити низку стратегічних та інституційних рекомендацій.

Ключовою передумовою підвищення результативності є системна інтеграція гендерної рівності у всі етапи державного управління: планування, розробку, реалізацію та оцінювання відповідної державної політики та бюджетів [51, 56]. Цей процес вимагає лідерства та політичної волі. Необхідне чітке зобов'язання та лідерство на найвищому політичному рівні для забезпечення пріоритетності гендерного питання. Це включає розробку та реалізацію

загальнодержавної стратегії ефективної гендерної рівності та інтеграції. Також потрібно чітке стратегічне планування. Ця стратегія повинна забезпечити встановлення обґрунтованих планів дій, пріоритетів, часових рамок та очікуваних результатів у кожній державній установі.

Ефективне планування політики для просування гендерної рівності не повинно залишатися декларативним. Всі заходи мають бути обов'язково супроводжені широкими інформаційними та просвітницькими кампаніями для подолання консервативних стереотипів, що є критичним в умовах гібридних загроз.

Підвищення результативності політики прямо залежить від її інклюзивності та використання перевірених міжнародних методологій.

Критично важливим є залучення відповідних державних і неурядових зацікавлених сторін, зокрема, жіночих громадських організацій, експертів та бізнес-асоціацій до розробки та моніторингу політики. Це необхідно для забезпечення інклюзивного та всебічного висвітлення питань гендерної рівності та врахування потреб таких різних груп жінок як ВПО, ветеранок, жінок-підприємниць).

Для максимального скорочення розривів у рівності має використовуватися подвійний підхід, який включає два взаємодоповнюючі елементи: інтеграцію гендерних питань з вбудовуванням гендерного аналізу в такі сектори політики як економіка, безпека та освіта та конкретні цільові дії для вжиття таких спеціальних тимчасових заходів як програми підтримки жіночого підприємництва та квотування для просування гендерної рівності у сферах, де спостерігається найбільше відставання, а саме у керівних органах та нетрадиційних професіях. Так в Харкові, місті мільйоннику, лише одна жінка опанувала професію машиністки метрополітену, хоча бажаючих набагато більше. Всі ці рекомендації спрямовані на перетворення формального законодавства на дієвий інструмент соціальної трансформації, здатний гарантувати рівні права та можливості навіть в умовах кризових та гібридних загроз [31].

Ефективність функціонування інститутів забезпечення гендерної рівності є безпосередньою передумовою успіху державної політики. Для їх зміцнення та підвищення результативності критично необхідно піднести їхній статус на найвищий можливий рівень в урядовій ієрархії. Це не лише забезпечить необхідний політичний вплив, але й дозволить належним чином інтегрувати гендерну перспективу в усі міжвідомчі процеси.

Посилення інституційної спроможності має здійснюватися за такими ключовими напрямками як забезпечення ресурсів та координації. Необхідно забезпечити спроможність та належні ресурси державних установ для ефективної інтеграції гендерної рівності у свою діяльність. Це досягається, зокрема, через визначення та формалізацію координаційних центрів або гендерних радників між усіма центральними органами виконавчої влади. Ці структури мають стати ключовими точками для впровадження політики мейнстримінгу.

Слід інвестувати ресурси у фахове навчання державних службовців усіх рівнів з питань гендерного аналізу та планування. Також необхідно сприяти співпраці з центрами знань, науковими установами та неурядовими організаціями для отримання гендерно-чутливих знань, розвитку лідерства та ефективної комунікації.

Одним із фундаментальних елементів підвищення результативності є забезпечення систематичного збору статистичних даних з розбивкою за статтю та сферами відповідальності. Ці дані повинні охоплювати такі сектори як зайнятість, оплата праці, представництво в органах влади, безпека, охорона здоров'я тощо. Без точних, актуальних та деталізованих даних неможливо якісно оцінити ефективність політики та визначити латентні прояви дискримінації. Державні установи повинні отримувати чіткі вказівки, інструменти, комунікаційні стратегії та вимірювані очікування щодо їхньої діяльності у сфері гендерної рівності. Це забезпечить єдиний підхід до реалізації Стратегії та мінімізує імплементаційні прогалини [52].

Таким чином, інституційне зміцнення передбачає не лише підвищення статусу, але й забезпечення ресурсної бази, експертної підтримки та уніфікованих, заснованих на даних, стандартів роботи. Другим критично важливим напрямом удосконалення державної політики є необхідність посилення підзвітності та механізмів нагляду за гендерною рівністю та ініціативами з її інтеграції як на рівні окремих урядових органів, так і в усій системі. Без дієвого моніторингу та оцінювання, прогресивне законодавство ризикує залишитися декларативним.

Для забезпечення ефективності Стратегії гендерної рівності необхідно розглянути можливість створення або зміцнення спроможності незалежних установ та дорадчих органів, наприклад, у форматі громадських рад або спеціалізованих агентств, для моніторингу реалізації стратегій гендерної рівності. Ці органи мають інтегрувати гендерні питання у процеси розробки політики та сприяти регулярному звітуванню, аудиту та вимірюванню прогресу. Такий нагляд має здійснюватися збалансовано, уникаючи надмірно приписного підходу, але водночас забезпечуючи можливість відстежувати прогрес у сфері гендерної рівності. Основною метою має бути сприяння безперервному вдосконаленню державної діяльності. Ключ до підвищення результативності лежить у здатності систематично вимірювати прогрес та зміцнювати законодавчу базу на основі вимірних показників гендерного впливу та результатів. Для цього необхідно розробити та запровадити надійні системи оцінки, вимірювання, підзвітності та збору даних для регулярного оцінювання та звітування про ефективність ініціатив державної політики. На основі цих оцінок слід нарощувати потенціал державних установ, надаючи їм необхідні ресурси та експертизу для виправлення виявлених недоліків.

Держава повинна активно сприяти поширенню гендерно-розділених даних та забезпечувати ефективний та своєчасний доступ до інформації про ефективність гендерної рівності та інтеграції. Це дозволяє громадськості та експертам відстежувати результати щодо поставлених цілей, сприяючи моніторингу прогресу в напрямку соціально-економічного розвитку та

посилуючи громадський контроль. Критично важливим є посилення координації між органами, які збирають і виробляють статистичні дані. Це має супроводжуватися тісною співпрацею з відповідними зацікавленими сторонами з метою розробки кращих та більш чутливих індикаторів гендерного впливу, які б відображали не лише кількість, але й якість змін у житті жінок. [27].

Ці кроки забезпечать перехід від формального виконання завдань до результативно орієнтованого управління, що є необхідним для стійкої реалізації гендерної політики в умовах гібридних загроз.

З метою забезпечення ефективного впровадження політики рівності необхідно впровадити політичне зобов'язання на найвищому рівні щодо сприяння гендерній рівності в суспільному житті. Це вимагає не просто декларацій, а розробки комплексної структури, спрямованої на заохочення збалансованого представництва жінок і чоловіків на всіх посадах прийняття державних рішень. Досягнення паритету є критичним для легітимності та якості управлінських рішень.

Для прискорення досягнення рівного представництва в парламентських, виконавчих та інших ключових органах, слід розглянути впровадження комплексних регуляторних або добровільних заходів. Ці інструменти мають застосовуватися до парламентських комітетів, керівних посад, а також до формування внутрішньої структури політичних партій. Ці заходи можуть включати законодавчі вимоги щодо розкриття інформації про гендерний склад, встановлення квот, зокрема, з використанням паритетних законів, добровільні цілі, а також механізми чергування статей у партійних списках.

Критичним важелем є прив'язка гендерного співвідношення у політичних партіях до їхнього державного фінансування. Розгляд покарань за невиконання встановлених норм може бути важливим для забезпечення ефективності таких заходів та посилення їхньої юридичної сили [53].

Необхідно гарантувати рівний доступ до можливостей для всіх вікових груп, зокрема людям похилого віку, водночас забезпечуючи прозорий підхід при призначенні у судовому та вищому державному секторі. Це досягається через

проведення відкритого конкурсу на посади, встановлення чітких стандартів найму та публікації всіх вакансій. Ці заходи допомагають усунути необґрунтовані упередження та забезпечують, що призначення ґрунтуються виключно на компетенціях.

Для подолання подвійного навантаження жінок, мається на увазі робота та домашні обов'язки, необхідно запровадити на найвищому рівні баланс між роботою та особистим життям та сімейних практик роботи в громадських установах. Це вимагає зміни організаційної культури, перегляду внутрішніх розкладів та традиційного робочого часу, розробка схем підтримки для поєднання сімейних і професійних обов'язків, надання стимулів для чоловіків брати доступну відпустку по догляду та впровадження гнучких форм роботи. Активна участь чоловіків у догляді є ключем до справжньої рівності.

Держава повинна активно сприяти можливостям розвитку потенціалу та лідерства, наставництву та іншим навчальним програмам у державних установах. Ці програми мають:

- просувати рольові моделі жінок у суспільному житті;
- заохочувати активну участь чоловіків у просуванні гендерної рівності;
- усунути основні причини перешкод доступу жінок до позицій прийняття рішень, включаючи "скляну стелю";
- покращити імідж жінки в суспільстві шляхом розробки інформаційних кампаній та програм підвищення обізнаності про гендерні стереотипи, свідомі та несвідомі упередження та соціально-економічні переваги гендерної рівності, зокрема, при розгляді подвійних або множинних дискримінацій. Для підзвітності та оцінки прогресу необхідно систематично контролювати гендерний баланс у державних установах, включаючи керівні посади різних професійних груп. Це досягається шляхом регулярного збору гендерно-розділених даних та переоцінки їхньої узгодженості із загальними цілями та пріоритетами гендерної рівності. Такий моніторинг забезпечує механізм для внесення коректив та підтверджує, що інституційні практики відповідають конституційним принципам. Ще пріоритетним напрямом, що вимагає вжиття відповідних

заходів, є покращення гендерної рівності у сфері державної зайнятості [51]. Державний сектор, як зразок для наслідування, повинен демонструвати найвищі стандарти забезпечення рівних можливостей. Для цього необхідно посилити гнучкість, прозорість та справедливість державних систем зайнятості та забезпечити справедливу оплату праці та рівні можливості для жінок і чоловіків на політичному рівні. Для системного вирішення проблеми гендерної різниці в оплаті праці необхідно розробити комплексні заходи, що охоплюють законодавчий, моніторинговий та захисний аспекти, а для цього потрібне законодавче та нормативне забезпечення. Слід прийняти відповідні закони та нормативні акти, розробити інструменти та механізми регулярних оцінок заробітної плати щодо рівності та справедливості. Це включає обов'язкове визначення та оцінку різниці в оплаті праці між жінками і чоловіками на ідентичних або рівноцінних посадах, а також чітке визначення необхідності коригування у разі виявлення необґрунтованої різниці.

Регулярний моніторинг та коригування повинен включати в себе проведення регулярних та об'єктивних аудитів, особливо націлених на низькооплачувані роботи серед жінок, для забезпечення рівності та справедливості в оплаті праці. За результатами цих аудитів має бути впровадження політичних рекомендацій для негайного виправлення ситуації.

Для усунення гендерного розриву в оплаті праці необхідно забезпечити ефективні канали захисту, які є доступними та дієвими. Це включає розгляд можливості створення незалежного механізму розгляду скарг та посилення судового захисту у справах, пов'язаних з нерівною оплатою.

Важливим є сприяння найму на основі заслуг. Водночас, для виправлення історичного дисбалансу, необхідно розглянути позитивну політику та практику або спеціальні тимчасові заходи для забезпечення збалансованого представництва чоловіків і жінок у кожній професійній групі в державному секторі.

Слід розробити конкретні заходи для забезпечення ефективного усунення наявних латентних бар'єрів під час прийому на роботу і процесів кадрового

забезпечення, особливо там, де це доцільно та необхідно, наприклад, у керівних, високотехнологічних чи безпекових структурах.

Для забезпечення сталості змін необхідно встановити чіткі інституційні ролі та відповідальність за сприяння гендерному балансу в державному секторі.

Механізми регресу та оскарження включають створення незалежних механізмів регресу та оскарження, які повинні бути адекватно фінансовані та забезпечені ресурсами для гарантування їхньої ефективності.

Необхідно підвищити обізнаність про питання гендерної рівності серед керівників державного сектору та посилити підзвітність керівництва та виконавчої влади. Це має на меті забезпечення гендерного балансу на всіх рівнях та у всіх професійних групах, а також активне вирішення питань гендерної рівності на робочих місцях через ефективні рамки управління.

На державному рівні потрібно постійно зміцнювати міжнародну співпрацю для обміну знаннями та передовою практикою ініціатив щодо гендерної рівності та її інтеграції в державних установах, використовуючи досвід країн-партнерів для прискорення внутрішніх реформ [50].

3.2. Шляхи оптимізації чинного законодавства України з метою посилення захисту прав жінок в умовах гібридних загроз

Ефективний захист прав жінок в умовах гібридних загроз, що поєднують військові, економічні, інформаційні та кібероперації, вимагає не лише точкового ремонту чинного законодавства, а й його системної, гендерно-чутливої трансформації. Оптимізація правового поля має бути спрямована на посилення превентивних механізмів, адаптацію інститутів до нових викликів та забезпечення незворотності притягнення до відповідальності за порушення, які мають гендерне підґрунтя в умовах конфлікту.

Основні напрямки оптимізації законодавства включають удосконалення кримінального та адміністративного законодавства щодо нових видів насильства

Гібридні загрози значно посилюють інформаційну складову агресії, що вимагає криміналізації та чіткої регламентації нових форм насильства серед яких кібербулінг та кіберсталкінг. Необхідне чітке законодавче визначення та встановлення посиленої кримінальної відповідальності за дії, спрямовані на психологічний тиск, залякування чи дискредитацію жінок через мережу Інтернет, особливо якщо це стосується громадських діячок, військових чи волонтерок. Це є прямою формою інформаційної агресії, спрямованої на піддрив суспільної стійкості.

Попри ратифікацію Стамбульської конвенції та внесення змін до Кримінального кодексу, необхідно розширити та деталізувати визначення сексуального насильства пов'язаного з конфліктом як воєнного злочину. Це включає не лише пряме насильство, але й дії, пов'язані з примусом до порнографії чи торгівлею людьми, що часто зростає в умовах масового переміщення населення. Стосовно домашнього насильства в умовах конфлікту то законодавство має передбачати спрощену та прискорену процедуру винесення обмежувальних приписів у регіонах, де функціонування традиційних судових та правоохоронних інститутів ускладнене. Необхідно розширити повноваження суб'єктів, що здійснюють превентивну діяльність, включаючи військово-цивільні адміністрації та територіальну оборону, для забезпечення негайної реакції.

Економічна складова гібридної війни б'є по найбільш вразливих групах, серед яких жінки, особливо внутрішньо переміщені особи, ветеранки та одинокі матері.

Гарантії зайнятості для внутрішньо переміщених осіб та ветеранок потребують внесення зміни до законодавства про зайнятість населення, які б передбачали квотування або надання податкових пільг підприємствам, що працевлаштовують жінок внутрішньо переміщених осіб та

військовослужбовців, демобілізованих із Збройних Сил України. Це сприятиме їхній реінтеграції та зменшить ризики економічної експлуатації.

Потребує удосконалення механізм компенсації за зруйноване або пошкоджене житло, який може забезпечити пріоритетне право на отримання компенсації для жінок, які стали єдиними опікунами після загибелі або зникнення чоловіків-військовослужбовців. Це запобіжить виникненню майнових спорів, що можуть стати вторинною загрозою.

Для розвитку жіночого підприємництва у відновленні необхідно створити правові стимули, наприклад, пільгове кредитування або державні замовлення для залучення жіночих підприємств до відбудови інфраструктури та економічних проєктів, що є стратегічно важливими для стійкості держави. Дезінформаційні кампанії часто використовують гендерні стереотипи для розколу суспільства, дискредитації державних інститутів та деморалізації армії, яскравий приклад атаки на жінок у формі або на політичних діячок. Законодавче регулювання дискредитації на ґрунті статі вимагає ввести норми, що дозволяють ефективно протидіяти маніпулятивним та фейковим інформаційним кампаніям, спрямованим проти жінок, що виконують важливі державні чи оборонні функції. Це не пряма цензура, а захист від цілеспрямованої інформаційної зброї.

Терміново потрібно налагодити механізми швидкого реагування на deepfake, який є типом синтетичного медіа, створеного за допомогою технологій штучного інтелекту, шляхом законодавчо врегульованої відповідальності за створення та поширення синтетичних медіа, що використовуються для шантажу, дискредитації або маніпуляції жінками.

Навіть ідеальне законодавство залишається недієвим без ефективних механізмів його реалізації. Для гендерної експертизи законопроектів потрібно законодавчо закріпити обов'язковість проведення якісної гендерної експертизи всіх законодавчих та нормативних актів, що стосуються сфери безпеки, оборони, відбудови та економіки. Мета цього полягає у виявленні прихованих "гендерно-нейтральних" норм, які на практиці створюють нерівні умови для жінок у кризових ситуаціях.

Навчання та спеціалізація правоохоронців потребують особливої уваги. Необхідно законодавчо забезпечити створення та фінансування спеціалізованих гендерно-чутливих підрозділів у Національній поліції та прокуратурі, які б проходили навчання з питань розслідування воєнних злочинів проти жінок та злочинів, вчинених в умовах кіберзагроз.

Імплементация міжнародних стандартів на сьогодні є важливою задачею України. Дуже важливо повне впровадження норм Резолюцій Ради Безпеки ООН з питань «Жінки, мир, безпека» на рівні національних планів дій та забезпечення фінансування гендерних радників та радниць у всіх секторах безпеки та оборони.

Таким чином, оптимізація законодавства має рухатися від загальних декларацій до конкретних, інституційних та кримінально-правових механізмів, які враховують специфіку ризиків, що несуть гібридні загрози для прав та безпеки жінок.

Ефективність захисту прав жінок в Україні до повномасштабної війни характеризувалася значними здобутками у формуванні та імплементації гендерної державної політики. Однак, вторгнення суттєво трансформувало цю проблематику, виявивши критичні прогалини у правовому полі.

Основними проблемними аспектами забезпечення прав жінок сьогодні є:

Гарантування безпеки та прав внутрішньо переміщених осіб постраждалих від насильства, а також тих, хто тимчасово розміщений у прикордонних зонах, центрах компактного проживання та захисних спорудах.

У соціокультурному плані роль жінки зазнала істотних змін. Жінки беруть на себе лідерство у домогосподарствах та громадах, опановують нові професії та посилюють волонтерський рух. Водночас, спостерігається виключення жінок із ключових процесів гуманітарного планування та миротворчих ініціатив, що суперечить їхнім прямим інтересам. Вирішення цих комплексних проблем здійснюється на багаторівневій основі, включаючи залучення законодавчих та виконавчих органів, військового компонента, а також міжнародних організацій (зокрема, ООН) та ініціатив психологічної підтримки. У цей період жінки відіграють ключову роль у керівництві домогосподарствами та місцевими

громадами, освоюють нові професії та активно долучаються до волонтерської діяльності. Однак, попри це, вони часто залишаються виключеними з процесів прийняття рішень щодо гуманітарного реагування та миротворчості, що прямо впливає на їхнє життя. Захист прав жінок у воєнний час повинен здійснюватись комплексно, залучаючи військову та законодавчу сфери, державні органи влади, спеціалізовані установи ООН, а також місцеві, міжнародні організації та бригади психологічної допомоги.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне обґрунтування та комплексний аналіз процесу організації захисту прав жінок в Україні в умовах гібридних загроз.

На підставі проведеної роботи можна зробити такі висновки.

Проаналізовано, що фундаментальні принципи рівності прав чоловіків і прав жінок полягають не у тотожності прав, а у забезпеченні рівних можливостей для реалізації прав, свобод та інтересів незалежно від статі. Особливо підкреслено, що гібридні загрози створюють асиметричні ризики, які непропорційно впливають на права жінок, посилюючи існуючу гендерну нерівність. Відповідно, захист прав жінок є не відокремленою, а критично важливою частиною загальнонаціональної безпекової та правової політики, що вимагає впровадження спеціальних захисних механізмів, які доповнюють загальні правові гарантії.

Проведено оцінку ефективності інституційних механізмів захисту прав жінок, що функціонують на різних рівнях державного управління в Україні та підтверджено наявність урядового уповноваженого з гендерної політики, уповноваженого ВРУ з прав людини, спеціалізованих підрозділів МВС та Мінсоцполітики, але водночас виявлено їхню обмежену спроможність до швидкого реагування на нові форми порушень, спричинені гібридними загрозами. Доведено, що ключовими проблемами є слабка міжвідомча координація, між сектором безпеки та соціальними службами, недостатнє фінансування місцевих структур, а також відсутність спеціалізованого навчання персоналу щодо специфіки протидії інформаційно-психологічним операціям та кібернасилству, націленим на жінок. Це призводить до зниження довіри до державних інститутів серед постраждалих жінок та створює ризик латентності порушень.

Дослідження чинних правових й організаційних механізмів захисту прав жінок в умовах сучасних викликів показало, що Україна має значну договірно-

правову базу, однак наявні прогалини в існуючому законодавстві та недостатньо врегульовано процедури притягнення до відповідальності кривдників. Організаційною проблемою є складність забезпечення доступу до правосуддя для жінок які є внутрішньо переміщеними особами або перебувають на територіях, що постраждали від конфлікту.

На основі отриманих теоретичних та емпіричних результатів розроблено обґрунтовані рекомендації, спрямовані на підвищення результативності державної політики у сфері забезпечення прав жінок та гендерної рівності в умовах гібридних загроз. Ключові рекомендації включають:

- вдосконалення кримінального та процесуального законодавства щодо визначення та кваліфікації нових форм гендерно зумовленого насильства у кіберпросторі;
- запровадження на рівні системи державного управління міжвідомчого протоколу реагування на випадки інформаційної дискредитації жінок, які займають публічні посади;
- посилення співпраці з громадськими та міжнародними організаціями для надання комплексної правової, психологічної та соціальної допомоги постраждалим жінкам;
- забезпечення належного фінансування регіональних програм щодо захисту прав жінок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонович М. М. Еволюція поняття прав людини та проблема їх класифікації. Наукові записки. Серія: Політичні науки. Т. 45. 2005. С. 9–16.
2. Барабаш Ю. Г., Бориславська О. М., Венгер В. М., Козюбра М. І., Мелешевич А. А. Конституційне право: підручник за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ: Ваіте, 2021. 528 с.
3. Віденська декларація та Програма дій. Організація Об'єднаних Націй. Декларація, Міжнародний документ від 25.06.1993 р. № 995-504. URL: https://docs.dtkr.ua/doc/995_504 (дата звернення: 23.10.2025).
4. Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних Націй, затверджена резолюцією Генеральної Асамблеї у вересні 2000 р. URL: <https://ips.ligazakon.net> (дата звернення: 23.10.2025).
5. Деякі питання сімейної, гендерної політики. URL: <https://regulation.gov.ua/catalogue/department/id4544/page-1> (дата звернення: 13.10.2025).
6. Деякі питання реалізації Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. Прийнята 02.05.2025. URL: <https://www.kmu.gov.ua> (дата звернення: 23.10.2025).
7. Європейська конвенція про захист прав та свобод людини. URL: <https://rada.gov.ua> (дата звернення: 03.10.2025).
8. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 22.10.25).
9. Загрішева Н.В. Захист прав жінок в міжнародному гендерному законодавстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. Випуск 88 частина 4/2025 р.
10. Іванов С.Ю. Історичний розвиток прав і свобод людини. *Науковий вісник УжНУ*. Серія «Право». URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com> > 01/2025 р. (дата звернення: 12.11.2025).

11. Козюбра М. І., Барабаш Ю. Г., Бориславська О. М., Венгер В. М., Мелешевич А. А. Конституційне право: підручник за заг. ред. М. І. Козюбри. К.: Ваіте, 2021. 528 с.
12. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW). URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 20.10.2025).
13. Конвенція ООН про права дитини та два факультативні протоколи до неї. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 13.10.2025).
14. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 17.10.2025).
15. Конвенція Ради Європи. Ратифіковано Законом №2530-VI (2530-17) від 21.09.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text (дата звернення: 20.09.2025).
16. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28.06.1996 із змінами. Відомості Верховної Ради України. 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 20.10.2025).
17. Котенко Т. В. Становлення прав та свобод людини у ученнях філософів Стародавньої Греції та Риму. *Альманах права*. Вип. 11. 2020. С. 127.
18. Кравченко Т. А. Права людини як основний критерій легітимності державної влади. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Київ: Вип. 4. 2017. С. 13–17.
19. Малоожон О. І. Четверте покоління прав людини в контексті української сучасності. *Юридичний науковий електронний журнал* № 12. 2021. С. 41–44. URL: <http://Isej.org.ua> (дата звернення: 16.10.2025).
20. Мельник Н.В., Савайда, О.І., Здреник І.В., Історичні періоди становлення і розвитку прав людини: міжнародно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал* № 3/2023. URL: <http://Isej.org.ua>. (дата звернення: 15.09.2025).
21. Міжнародна конвенція МОП № 156 про права працюючих із сімейними обов'язками. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 19.10.2025).

22. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73). URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 02.10.2025).

23. Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права URL: <https://rada.gov.ua> (дата звернення: 08.10.2025).

24. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 04.10.2025).

25. Міністерство охорони здоров'я України – сучасний регулятор здоров'я жінок. URL: <https://www.kmu.gov.ua/catalog/ministerstvo-okhoroni-zdorovya-ukraini> (дата звернення: 19.10.2025).

26. Пекінська декларація та Платформа дій, а також інші підсумкові документи, прийняті на 4-й Всесвітній конференції зі становища жінок. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 17.10.2025).

27. Посібник із впровадження Рекомендації СМ/Rec. 2021. URL: <https://rm.coe.int/final-ukr/1680972d5d> (дата звернення: 30.10.2025).

28. Правозахисники: захищаючи права людини. *Виклад фактів* № 29. URL: <https://khp.org/1153998285> (дата звернення: 14.10.2025).

29. Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Указ Президента України № 1135/2005 від 27 липня 2005 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135/2005#Text> (дата звернення: 26.10.2025).

30. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків, протидії дискримінації та дотримання норм етики народними депутатами України. Проект закону № 5005. URL: <https://kmu.gov.ua> (дата звернення: 22.10.2025).

31. Про гендерну рівність 2020. URL: <https://www.legislation.vic.gov.au/in-force/acts/gender-equality-act-2020/004> (дата звернення: 30.09.2025).

32. Про Декларацію про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок: Постанова Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-14#Text>. (дата звернення: 28.10.2025).

33. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 23.09.2025).

34. Про затвердження Комплексної програми протидії торгівлі людьми на 2002-2005 роки. Постанова КМУ №766 від 5 червня 2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/766-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.10.2025).

35. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” на період до 2025 року. URL: <https://rada.gov.ua> (дата звернення: 23.10.2025).

36. Про захист цивільного населення під час війни: Конвенція (IV) Женева від 12 серпня 1949 року. URL: <https://www.icrc.org/ru/doc/resources/documents/misc/geneva-convention-4.htm> (дата звернення: 04.10.2025).

37. Про Комітет у справах жінок, материнства і дитинства: Указ Президента України N 1164/96 від 04 грудня 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/95#Text> (дата звернення: 23.11.2025).

38. Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: Конвенція від 18 грудня 1979 року. URL: https://vk24.ua/regulations_and_jurisprudence/konvencii/konvenciya-pro-likvidaciyu-vsikh-form-diskriminacii-schodo-zhinok] (дата звернення: 27.10.2025).

39. Про Національний план дій щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадженню гендерної рівності у суспільстві на 2021-2025 роки. Постанова КМУ №479 від 6 травня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення: 24.10.2025).

40. Про підвищення соціального статусу жінок в Україні. Указ Президента України № 283/2001, від 25.04.2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/283/2001#Text> (дата звернення: 23.10.2025).

41. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1433-15#Text> (дата звернення: 27.10.2025).

42. Про стан виконання доручення Президента України: Колегія Державного Комітету архівів України №1-1/707 від 12 червня 2003 р. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=02N1N12FF6&abz=49N65> (дата звернення: 25.10.2025).

43. Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022-2024 роки. Розпорядження КМУ від 12 серпня 2022 р. № 752-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 23.10.2025).

44. Проти транснаціональної організованої злочинності: Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 15 листопада 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення: 16.10.2025).

45. Протокол проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення: 23.10.2025).

46. Резолюція 48-й сесії Генеральної Ассамблеї Організації Об'єднаних Націй: (1993-1994 годы). URL: <https://www.un.org/ga/48/docs/48res.shtml> (дата звернення: 17.10.2025).

47. Турянський Ю. І. Становлення та розвиток прав людини в античні часи. Вісник національного університету «Львівська Політехніка». Серія: *Юридичні науки*. Т. 6. № 23. 2019. С. 39–44.

48. Факультативний протокол до Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення: 23.10.2025).

49. Шибаніц Д. М. Сучасна проблематика теорії «поколінь прав людини» в умовах Європейської міждержавної інтеграції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 31. Том 1. 2015. С. 57–61.

50. Achieving Balanced Participation of Women and Men in Political and Public Decision-Making: веб-сайт. URL: <https://www.coe.int/en/web/genderequality/balanced-participation> (дата звернення: 29.10.2025).

51. Attorney General v. Unity Dow Botswana. URL: <https://www.law.cornell.edu/sites/www.law.cornell.edu/files/women-and-justice/Attorney-General-v-Unity-Dow.pdf> (дата звернення 01.10.2025).

52. Institutional and coordination mechanisms 2019. URL: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/2478Institutional_Coordination_Mechanisms_GuidanceNote.pdf (дата звернення: 29.10.2025).

53. Institutional mechanisms for gender equality and mainstreaming. URL: <https://www.oecd.org/gender/governance/toolkit/government/institut> (дата звернення: 29.10.2025).

54. Institutional Transformation. URL: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/toolkits/gender-institutional-transformation/example-1-strengthening-accountability-gender-mainstreaming> (дата звернення: 27.10.2025).

55. Spasimir Domaradzki, Margaryta Khvostova, David Pupovac. Karel Vasak's Generations of Rights and the Contemporary Human Rights Discourse. *Human Rights Review*. 2019. S. 423–443. URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/s12142-019-00565-x.pdf> (дата звернення: 23.10.2025).

56. Women, Peace and Security.: веб-сайт. URL: Women, Peace and Security / Department of Political and Peacebuilding Affairs (un.org) (дата звернення: 27.10.2025).